

Minna Salin

KIELELLISIÄ VALINTOJA, JOTKA VOIVAT HORJUTTA SAARNATEKSTIN HYVÄKSYT- TÄVYYTTÄ

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Joulukuu 2023

TIIVISTELMÄ

Minna Salin: Kielellisiä valintoja, jotka voivat horjuttaa saarnatekstin hyväksyttävyyttä.

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Kielten kandidaattiohjelma

Joulukuu 2023

Tässä kandidaatintutkielmassa selvitetään millaisissa saarnatekstin todelliseen elämään liittyvissä diskursseissa sijaitsee epäkonventionaalisia kielenilmaisuja. Epäkonventionaalisilla kielenilmaisuilla tarkoitetaan tässä yhteydessä kielellisiä valintoja, jotka voivat rikkoa saarnatekstiin liittyviä konventioita. Sen lisäksi tutkielmassa tarkastellaan kielenilmaisuja ja -ilmiöitä, jotka saattavat aiheuttaa epäkonventionaalisuutta saarnatekstin todelliseen elämään liittyvissä diskursseissa. Kielelliset valinnat liittyvät osaksi kielellisiä tehokeinoja, jotka ovat jumalanpalveluksen kontekstissa yleisessä käytössä. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1. Millaisissa Vapaakirkon saarnatekstin todelliseen elämään liittyvissä diskursseissa esiintyy kielellisiä epäkonventionaalisia ilmaisuja? 2. Millaisia epäkonventionaalisiksi kielellisiksi valinnoiksi tulkittavia kielenilmaisuja ja -ilmiöitä saarnatekstin todellisen elämän diskurssit sisältävät?

Tutkielman tavoite on tarkastella, miten uskonnollisessa ja institutionaalisessa saarnatekstissä käytetään kieltä kuvailemaan todelliseen elämän aiheisiin liittyviä diskursseja. Jumalanpalveluskon teksti asettaa saarnapuheelle tietyt normit ja konventiot. Tutkielma on tapaustutkimus, ja se on toteutettu diskurssianalyttisellä menetelmällä, jonka taustalla vaikuttavat systeemifunktionaalinen teoria ja konstruktionistinen lähestymistapa. Konstruktionistiselle lähestymistavalle on ominaista yhteiskunnallinen näkökulma, jossa yhteisö tarkastelee diskursseja.

Tutkielman YouTube-aineisto on poimittu YouTube-sivustolta internetistä. Toinen aineisto on kuuntelututkimus. Kuuntelututkimukseen osallistuneiden henkilöiden piti kuunnella 37 minuuttia kestävä YouTube-video läpi, ja merkitä ylös sellaiset tekstikohdat, jotka aiheuttivat heille negatiivisia tunteita, tai tekstissä olevat ilmaisut olivat heidän mielestään muutoin outoja. Koekuuntelijoiden tekemien huomioiden pohjalta muodostuivat saarnatekstin diskurssit.

Tutkielmassa ilmeni, että kielenilmaisut ja -ilmiöt sekä diskurssit, joita koekuuntelun avulla tekstistä tarkasteltiin, olivat pääasiassa yhteneviä kaikkien koekuuntelijoiden kesken. Kielenilmiöt liittyivät puheenaiheisiin, jotka sisälsivät vähättelyä, liioittelua ja epäluulon tai pelon tunteen luomista. Puheenaiheet valikoituivat teemoiksi, joiden pohjalta muodostettiin saarnadiskurssit. Tärkeimmät saarnadiskurssien puheenaiheet liittyivät ulkomaalaiseen ja suomalaiseen tapakulttuuriin, vieraiden tunteen kokemiseen, ja erilaisiin erilaisuuden tuottamiin tunteiksi. Osittain saarnadiskurssien puheenaiheet liittyvät yleisen julkisen keskustelun puheenaiheisiin.

Avainsanat: saarnateksti, vapaakirkko, epäkonventionaalisuus, tapaustutkimus, kielelliset tehokeinot, kielenilmiöt

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkielman rajaus	5
1.2 Aiempiin tutkimuksiin liittyviä huomioita	5
1.3 Tutkielman rakenne	6
2 TUTKIMUSAINEISTOT	7
2.1 Ensimmäinen tutkimusaineisto: Vapaakirkon YouTube-video saarnatekstistä	7
2.2 Toinen tutkimusaineisto: kuuntelututkimus	7
3 TEOREETTINEN TAUSTA	9
3.1 Teoreettisia näkökulmia.....	9
3.2 Saarna tekstilajina	10
3.3 Saarna puheaktina	11
3.4 Institutionaalisuus.....	12
3.5 Valta.....	12
4 ANALYYSI, SAARNADISKURSSIEN MUODOSTAMINEN JA TUTKIMUSTULOKSIA	14
4.1 Analyysi.....	14
4.1.1 Koekuuntelijoiden YouTube-videon kuuntelu	15
4.1.2 Kielenilmiöiden havainnointi	17
4.1.3 Litterointi, lausumiin jakaminen ja merkitseminen sekä esimerkkien rakenne	18
4.1.4 Diskurssien taustaa	19
4.1.5 Koekuuntelijoiden huomiot	20
4.2 Saarnadiskurssien muodostaminen	21
4.2.1 Johdattelua kielellisiin tehokeinoihin	21
4.2.2 Retoriikka ja sen esittämiseen liittyviä kielenilmiöitä	22
4.2.3 Vähättely ja sen esittämiseen liittyviä kielenilmiöitä	22
4.2.4 Liioittelu ja sen esittämiseen liittyviä kielenilmiöitä	23
4.2.5 Epäluulon ja pelon luominen ja siihen liittyviä kielenilmiöitä	24
4.3 Tutkimustuloksia ja saarnadiskurssit.....	25
4.3.1 Vähättely vieraan kulttuurin tapadiskursseissa	25
4.3.2 Vierasmaalaisen ruokakulttuurin vähättelyn diskurssi	28
4.3.3 Kärjistyneen liioittelun diskurssi	29
4.3.4 Epäluulon tai pelon tunteen luomisen -diskurssit	30
4.3.5 Sanomatta jättämisen diskurssit	33
4.3.6 Meidän maa-diskurssi	34

4.3.7 Koonti	35
5 POHDINTA	36
6 LÄHTEET	38
6.1 Aineistolähteet.....	38
6.2 Kirjallisuuslähteet.....	38
LIITE 1 Litterointimerkit	
LIITE 2 Kuuntelututkimuksen tehtävänanto	

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni kohteena olevat uskonnolliset sekä institutionaaliset saarnatekstit, jotka liittyvät olennaisesti jumalanpalveluksen kokonaisuuteen, ovat tiettyjen normien ja käytänteiden alaisia (Leiber 2003: 41). Niihin liittyvät sisällölliset ja kielelliset odotukset ja oletukset korostuvat, koska kuulijajoukko koostuu usein monista eri taustoista ja ikäluokista olevista henkilöistä. Juuri nämä saarnaa määrittävät, ohjaavat ja rajoittavatkin tekijät motivoivat minua tarkastelemaan kandidaatintutkielmassani sitä, että millaisia ilmaisu- ja tehokeinoja sekä kielellisiä valintoja Tampereen Vapaakirkon 20.8.2023 julkaistu jumalanpalveluksen saarnateksti sisältää. Tarkasteluni kohdistuu siihen, millä tavoin käytettyinä ne voivat horjuttaa saarnatekstin hyväksyttävyyttä. Hyväksyttävyydellä tarkoitan kirkon jumalanpalveluksen kontekstin huomioon ottavia ja yleisesti hyväksytyjä sekä tavanomaisiksi tulleita kielenkäytöllisiä konventioita saarnatekstissä. Diskursseilla tulen viittaamaan tekstissä esitettyihin puheenaiheisiin, joihin epäkonventionaaliset kielelliset ilmaisut kohdentuvat. Näiden edellä mainittujen teemojen lisäksi minua kiinnostaa saarnojen pyrkimys vaikuttaa yleisöön. Yleisöön vaikuttaminen toteutuu yleensä retorisin keinoin (Nissilä 2001: 174–175). Vaikka saarnoja on tutkittu runsaastikin esimerkiksi opinnäytetöinä, niin epäkonventionaalisia kielellisiä ilmaisuja ei ole niissä todennäköisesti ainakaan 2000-luvulla tutkittu.

Saarnatekstin kielellisiä valintoja pääsen tarkastelemaan käytännössä toisen aineistoni avulla, joka on kuuntelututkimus. Se tarkoituksena on selvittää, mitkä saarnatekstin sisällöt, ilmaisut tai sanat koekuuntelijat kokevat ongelmallisiksi saarna-aineistossani, ja myös tukea omia havaintojani. Tutkielmani on aineistolähtöinen ja kuvaileva tapaustutkimus.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Millaisissa Vapaakirkon saarnatekstin todelliseen elämään liittyvissä diskursseissa esiintyy kielellisiä epäkonventionaalisia ilmaisuja?
- 2) Millaisia epäkonventionaalisiksi kielellisiksi valinnoiksi tulkittavia kielenilmaisuja ja -ilmiöitä saarnatekstin todellisen elämän diskurssit sisältävät?

”Todellisen elämän diskursseilla” viitataan saarnatekstin puheenaiheisiin, joissa ei ole ainakaan suoraan esitettyinä viitattu Raamatullisiin tai uskonnollisiin puheenaiheisiin, mutta ne saattavat silti esiintyä tekstissä limittäin.

1.1 Tutkielman rajaus

Analyysini ulkopuolelle rajaan saarnatekstin *kirkollisen* eli *liturgisen kielen*, joka on lähinnä kirkon ammattiterminologiaan pohjautuvaa kielenkäyttöä, ollen siten vain kirkon asiantuntijoiden käytössä olevaa kielenkäyttömuotoa (Nissi & Pietikäinen 2014: 8). En myöskään tarkastele Raamattuun, uskontoon, uskomiseen tai uskonoppiin liittyviä sisältöjä ja diskursseja, koska tutkielmani ei liity teologiaan eikä *homiletiikkaan* eli saarnaoppiin (Suomen evankelisluterilainen kirkko 2023). Rajaukseni takia analyysissäni keskitytään saarnaajan todellisesta elämästä ottamiin esimerkkeihin. Saarna sisältää useinkin todellisesta elämästä otettuja esimerkkejä, joiden tarkoite on muun muassa yhdistää saarnan sanoma ja todelliseen elämään liittyviin kokemuksiin (Jolkkonen 2001: 190).

Toinen saarnan YouTube-aineiston rajaamiseen liittyvä huomio on saarnaan liittyvän historiallisen taustatiedon rajaaminen tutkielmani ulkopuolelle. Teen näin siksi, koska aineistoni konteksteja ovat nykyaikainen saarnan kielenkäyttötyyli, nykyaikaan sijoittuvat aihekuvaukset ja raamatullisten kuvauksien jättäminen ulkopuolelle, sekä lopuksi aiheen suuntaaminen kohti tulevaa aikaa. Mennyt aikakausi tulee huomioiduksi tuodessani esille retorisia kielellisiä tehokeinoja, jotka ovat olleet olemassa jo Raamatun syntyajoista lähtien (Jolkkonen 2001: 187–201).

Vuorovaikutuksiin liittyvät ongelmalliset kielenkäyttötavat ja niistä syntyneet tulkinnat sekä kokemukset, ovat pitkään puhutelleet minua siinä määrin, että olen halunnut saada niistä sisältöä kandidaattitutkielmaani. Ongelmalliset kielenkäyttötavat ovat mielenkiintoisia mielestäni juuri siksi, että eri henkilöt tulkitsevat tilanteita ja tekstejä eri tavoin (Toini Rahtu 2000: 3). Molemmat mainitsemani kriteerit täyttyvät kandidaatintutkielmassani, sekä uskonnollis-institutionaalisuus, että ongelmia tuottavat kielenkäyttöilmaisut.

1.2 Aiempiin tutkimuksiin liittyviä huomioita

Tutkielmani aiheen ja teoreettisen sisällön lähellä on Kuusirannan pro gradu -tutkielma vuodelta 2012, joka on saarnoihin liittyvä diskurssianalyysi *Piispa puhuu*. Hän on kartoittanut 23 piispan saarnasta saarnadiskursseja ja saarnojen kielellisiä tehokeinoja. Kuusiranta (2012) on tutkielmassaan nimenyt ”haastaviksi puhetavoiksi” sellaiset kielelliset tehokeinot, jotka pyrkivät vaikuttamaan kuulijan toimintatapoihin, ja jotka kohdistuvat häneen itseensä tai yhteiskuntaan. Puhetavassa, jolla Kuusiranta (2012) kuvailee pro gradu -tutkielmassaan kärsimystä, sisältyy hänen esittelemäänsä ”pysäyttävän diskurssin” sisältöihin. Kärsimystä kuvaava substantiivi, kuten esimerkiksi ”pelko”, liittyy

hänen tutkimuksessaan myös saarnan sielunhoidollista tehtävää esittelevän luvun alle. Kuusirannan (2012) pro gradu -tutkielman kielellisten tehokeinojen käsittely on lähellä omaa tulkintatapaani, mutta erona on se, että tarkastelen millaisia kielenilmiöitä kielelliset valinnat ja tehokeinot sisältävät, jota Kuusirannan (2012) pro gradu -työssä ei tehdä. Siitä huolimatta Kuusirannan pro gradu -tutkielma on toimiva suunnannäyttävä tarkastellessani ja nimetessäni aineistoni diskursseja ja etsiessäni kielenilmiöitä. Leiberin (2003) väitöskirja *Ex Cathedra – Instituutio puhuu* tarkastelee saarna-aineistoja systeemifunktionaalisen kieliopin pohjalta. Hän tutkii muun muassa vuorovaikutuksen ilmenemistapoja saarnassa ja opetustilanteessa. Hän myöskin kuvailee, miten saarnatilanteissa vuorovaikutuksen merkitys rakentuu erilaisten kielellisten valintojen perusteella. Leiberin (2003) tutkimus antaa sisällöllisesti suuntaa minun tutkielmalleni ainakin kielellisten valintojen tarkastelun osalta. Vaikka saarnaan liittyviä lingvistisiä tutkimuksia on jonkun verran Suomessa tehty, niin niissä ei ole tekemieni havaintojen perusteella ainakaan 2000-luvulla tutkittu kielellisten ilmaisujen epäkonventionaalisuutta.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielman aloittaa johdanto, jossa kerron motivaatiostani, tutkimusaiheestani ja aineistoistani. Tuon myös esille perusteluita sille, miksi tämä tutkielma on hyödyllinen tehdä. Otsikon alaluvussa tuon esille aiempia saarnan lingvistisiä tutkimuksia.

Toiseen lukuun liittyy tutkimusaineistojen esittely. Ne ovat saarnan YouTube-video ja kuuntelututkimus. Kolmannessa luvussa esittelen teoreettista taustaa. Teoreettisen taustan yhteydessä esittelen teoreettisia näkökulmia ja saarnatekstiin liittyvää terminologiaa, kuten saarna tekstilajina, saarna puheaktina, institutionaalisuus ja valtaan liittyvä näkökulma. Luku 4 sisältää analyysin ja tutkimustulokset. Analyysin esittelen alaluvussa 4.1, jossa sijaitsevat tutkijan ja koekuuntelijoiden eri työskentelyvaiheet sekä diskurssin taustaa.

Alaluvussa 4.2, jossa esittelen tutkimustulokset, käyn läpi kielelliset tehokeinot, kuten esimerkiksi retoriikan ja Jolkkosen (2001) esittelemät kielelliset tehokeinot, sekä esittelen saarnadiskurssit ja analysoidut puhejaksot. Luvun päätteeksi on koonti, joka kokoaa esiteltyt saarnadiskurssit yhteen. Päättänessä kerron tutkimuksen vaiheista, etenemisestä, tutkimustuloksista ja jatkotutkimusaiheista. Siinä tuon myöskin esille tutkimustuloksia ja pohdintaa tulosten merkityksestä.

2 TUTKIMUSAINEISTOT

2.1 Ensimmäinen tutkimusaineisto: Vapaakirkon YouTube-video saarnatekstistä

Tutkielmani tarkastelun kohteena oleva saarnateksti on Suomessa syntyneeseen herätysliikkeeseen kuuluvan Vapaakirkon jumalanpalveluksessa esitetty saarnapuhe *Merkityksen äärellä*, joka on julkaistu 20.8.2023. Vapaakirkko on luterilaisesta kirkkopiiristä itsenäistynyt kirkkokunta (Suomen Vapaakirkko 2023). Tutkielmassani käytän termejä ”saarnateksti”, ”saarnapuhe” tai ”saarna”, kun tarkoitan kaikkien kirkkokuntien saarnatekstejä, tai sitten juuri aineistoni saarnatekstiä. Teen näin siksi, koska kaikkia kirkkokuntia yhdistää kuuluminen samaan ”kirkolliseen yhteisöön” tai ”kirkkoon” (Suomen ekumeeninen neuvosto 2023.) Myöskin Nissi ja Mielikäinen (2014: 18–19) tuovat esille, että kristinuskon kieli ja kielenkäyttö muodostavat suomalaisessa kontekstissa yhteisen kielimuodon.

Saarna-aineisto on YouTube-videon muodossa olevan jumalanpalveluksen saarnaosuus. Jumalanpalvelus on julkinen esitys, jossa saarnaosuuden kesto on 37 minuuttia. Löytämäni saarna-aineisto täsmänsi tutkimusaiheeni sisällön: minulla oli ajatuksena saada käsiini jokin institutionaalinen uskonnollinen puhuttu teksti, jonka kielenkäytön diskurssit ja kielelliset ilmaisut olisivat kirkollisessa kontekstissa kuulijan näkökulmasta katsottuna epätyypillisiä ja ei-totutun tavan mukaisia. Vapaakirkon 20.8.2023 pidetty jumalanpalvelus oli myöskin, sattumalta kyllä, tuorein Tampereen Vapaakirkon striimattu jumalanpalvelus silloin, kun olin päättänyt minkälaista aineistoa tavoittelen. Jumalanpalvelussaarnan esityspaikka on minulle ennalta tuttu, joten minulla on käsitys joistakin aiemmin pidettyjen saarnatekstien sisältöjen kielellisistä tyyleistä.

Litteroin saarnatekstin kokonaisuudessaan käyttämällä karkeaa litterointia. Siten litteroitu teksti liittyi myös osaksi ensimmäistä tutkimusaineistoa. Litterointia kuvailen tarkemmin luvussa 4.1.3.

2.2 Toinen tutkimusaineisto: kuuntelututkimus

Toinen aineistoni on tiedosto, joka sisältää sähköpostista kopioidut kuuntelijoiden tekemät huomiot kielellisistä epäkonventionaalisista ilmaisuista, jotka he ovat havainneet saarnatekstistä YouTube-

videota kuunnellessaan. He ovat tehtävänannon mukaisesti myös merkinneet siihen ajankohdat, joissa huomiot ilmaisuista sijaitsevat. Toiseen tutkimusaineistoon olen liittänyt koekuuntelijoiden tekemien huomioiden rinnalle myös litteroimastani saarnasta tekstinkohdat sen mukaan, että mitkä esitysajankohdat koekuuntelijat ovat huomioistaan ilmoittaneet. Aineisto sisältää myös merkintöjäni siitä, millaisia yhteisiä tekijöitä huomioilla on, kuten esimerkiksi tuntemuksia tai ilmaisua kuvaavia adjektiiveja. Koekuunteluun liittyvästä tehtävänannosta kerron tarkemmin luvussa 4.1.1 ja koekuuntelijoiden tuottamista huomioista kerron luvussa 4.1.5. Koekuuntelututkimuksen tehtävänantoon liittyvä sähköpostimalli on nähtävissä liitteessä 2.

3 TEOREETTINEN TAUSTA

3.1 Teoreettisia näkökulmia

Tarkastelen saarnatekstiä funktionaalisen kielenkäsitteilyn näkökulmasta katsottuna. Funktionaalinen kielenkäsite korostaa kielenkäytön tilanteen merkitystä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja sitä, millaisia valintoja kielenkäyttötilanteessa tehdään. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 19). Saarnatekstin tulkitsemiseni kohdistuu siihen, että millaisilla kielellisillä valinnoilla saarnaaja institutionaalisenä yhteiskunnallisena vaikuttajana tuo esille puhumaansa aiheita, eli miten hän käyttää kieltä ja valtaa. Tutkielmani taustalla on vaikuttamassa Fairclough'n (2010: 41) näkökulma, jonka mukaan instituutioissa on eri tyyppisiä vuorovaikutussuhteita. Esimerkki vuorovaikutussuhteesta on esimerkiksi asetelma, johon liittyy instituutionaalisisissa roolissa olevia osallistujia, sekä myöskin ”osallistujia”, jotka ovat tiedonannon kohteena, mutta eivät suoraan ole vuorovaikutussuhteessa instituution kanssa. Tämä esimerkin mukainen asetelma peilautuu kirkon saarnakontekstiin, jossa saarnaajalla on instituutionaalisen roolinsa takia valta kuulijoihin, jotka ovat tiedon vastaanottajan roolissa.

Diskurssintutkimuksessa konteksti on keskeisessä osassa (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 20). Aineistoissani yhdistyvät kielenkäyttö ja siihen liittyvä tilanne, johon puolestaan sisältyy yhteiskunnallinen konteksti tietynä aikana. Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 99–100) tuovat myös esille, että diskurssien avulla on mahdollista tarkastella kielen erilaisia tehtäviä. Tutkielmani saarnan kielellisenä tehtävänä on pääasiassa väitteiden esittäminen ja tilanteen kuvailu esimerkkien muodossa. Hyödynnän diskurssien tarkastelussa analyysissäni kielen olemusta, jonka mukaan se pystyy kuvaamaan, luokittelemaan, ja myös nimeämään todellisuutta (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 99).

Pääpainoni tutkielmassani on tarkastella kielenilmiöitä, jotka liittyvät oleellisesti epäkonventionaalisuutta tuottavien kielellisten valintojen kuvailuun saarnatekstissä. Kielenilmiöiden kuvailun kautta pääsen tarkastelemaan diskursseja, joihin kielenilmiöt liittyvät. diskurssit nimeän sen perusteella, mihin puheenaiheeseen diskurssit liittyvät. Oman tutkielmani ongelmanasettelussa on lingvistinen painotus. Kielenilmiöiden tarkastelussa ja konkretisoinnissa hyödynnän *Ison suomen kieliopin* verkkoversiota (*Iso suomen kielioppi* VISK 2008).

Konstruktivistinen lähestymistapa sopii analyysini apuvälineeksi antaen sille teoreettista pohjaa. Pietikäinen & Mäntynen (2019: 21–25) kertovat, konstruktivistiselle lähestymistavalle on ominaista yhteiskunnallinen näkökulma, jossa yhteisö tarkastelee keskiössä diskursseja.

Yhteiskunnalliseen näkökulmaan liittyvät oleellisesti yhteisön samansuuntaiset arvot, uskomukset ja tavat miten toimitaan. Niiden pohjalta rakentuvat tavat puhua ja tarkkailla yhteisön sisäisiä normeja. Katson, että aineistosta poimimieni diskurssien kielenkäyttöön liittyvissä huomioissa uskonnollinen ja kirkollinen konteksti ja yhteisöllisyys on määrittämässä mikä kielenkäyttötapa on konventionaalista ja mikä on epäkonventionaalista. Muissa mahdollisissa kielenkäyttökonteksteissa saarnan diskursseissa tehdyt huomiot eivät välttämättä tuottaisi saman suuntaisia epäkonventionaalisuuteen liittyviä huomioita. Vaikka siis kukin kuulija on yksilönä läsnä kirkon kontekstissa jumalanpalveluksen aikana, niin tutkielman keskiössä on yhteiset konventiot, jotka määrittävät miten kieltä käytetään. Tämä näkökulma auttaa minua analysoimaan saarnatekstiä juuri kirkkoyhteisön kontekstin näkökulmasta katsottuna.

Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirjan (2023) käyttämät määritelmät tapaustutkimusten piirteistä yhdistyvät saarna-aineistoni tutkimusasetelmaan tutkittavana kohteena. Saarna-aineistoni on pieni, rajattu, ”kriittinen” ja valikoitu tutkimustapaus, johon olen yhdistänyt koekuuntelun. *Laadullisen verkkokäsikirjan* (2023) mukaan tutkimustapauksen sisältöön voi liittyä jotain huomionarvoista tai epätavallista. Yleistyksiä ei tapaustutkimuksilla tavoitella, mutta tapaustutkimuksen perusteella tehdyt huomiot voivat kasvattaa ilmiöön liittyvää ymmärrystä, joita voi hyödyntää jatkossa.

3.2 Saarna tekstilajina

Nissin ja Mielikäisen (2014: 53) mukaan kirkolliset saarnat ovat puhuttuja tekstejä. Jolkkonen (2001: 27–30, 43, 187–201) toteaa myös, että saarnat ovat yksi osa jumalanpalveluksen kokonaisuutta ja sisältävät kielellisiä ilmaisu- ja tehokeinoja. Ilmaisuihin ja tehokeinoihin saarnaaja voi innostaa kuulijoita ja luoda saarnatekstiin vakuuttavuutta. Saarnan pääasiallinen tarkoite on evankeliumin julistaminen, mutta myös ajankohtaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä puhuminen ja arkisten asioiden pohtiminen on yksi saarnan ominaisluonteesta.

Tutkielmassani olevan saarnatekstin puhujana on pastoraalisen koulutuksen saanut kirkon työntekijä, pastori, jonka opintoihin kuuluu Suomen kontekstissa vieraiden kielten, kuten kreikan ja heprean, opiskelua. Koulutus vastaa ylempää korkeakoulututkintoa (Suomen teologinen opisto 2023.) Näin ollen pastori-koulutuksen saaneella on monipuolista kielikoulutusta, jonka perusteella voi olettaa, että saarnaajalla on saarnatekstin tuottamiseen asiankuuluvat kielelliset valmiudet.

Saarnan puhuja eli saarnaaja luo ja kirjoittaa saarnan itse (Leiber 2003: 29). Hänen yhtenä roolinaan on olla seurakunnalle eli kuulijoille esikuvan asemassa oleva kirkon toimija (Suomen

teologinen opisto 2023.) Näin ollen saarnatekstin diskurssit ja kielelliset valinnat joutuvat luonnollisesti kuulijoiden huomion ja arvostelujenkin kohteeksi, vaikka niitä ei julkisesti arvosteltaisikaan eli annettaisi julkista palautetta. Jolkkonen (2001: 162–163) tuo esille näkökannat, joiden mukaan on mahdotonta saarnata kaikkia kuulijoita miellyttäen, ja kielteisestikin koettu saarna voidaan nähdä merkityksiä tuottavana. Näkökannat perustuvat konstruktiviseen ajattelutapaan, jonka mukaan kuulija valikoi omista lähtökohdistaan käsin kuulemastaan sen, minkä hän kokee itselleen hyödylliseksi. Omassa tutkielmassani palautteen anto saarnasta kuitenkin tulee konkreettiseksi koekuuntelijoiden tekemien huomioiden vuoksi. Oleellista ja merkityksellistä saarnatutkimukseni näkökulmasta on se, että saarnaaja, joka on saanut myös kielikoulutusta, on muodostanut ainakin päällisin puolin ennalta kehykset saarnan kielelliselle tyylille, vaikkakin teksti myöskin muotoutuu saarna puhuttaessa.

3.3 Saarna puheaktina

Leiberin (2003: 120–121) mukaan saarnaaja voi itse valita millä tyylikeinolla hän pitää saarnapuheensa. Saarnaaja voi valita puhuvansa ”tekstuaalisesti”, jossa nimeämiskeinona on pääasiassa Raamatun sanasto, tai vaihtoehtoisesti puhua temaattisin ”tyylikeinoin”, jossa ilmaisukeinot ovat taas nykyaikaisempia ja vapaampia. Jälkimmäinen vaihtoehto liittyy aineistossani esiintyneeseen puhetyyliin, joka edustaa paikallista, jopa murretta ilmaisevaa puhetyyliä ja nykyaikaisia sanavalintoja. Saarnapuheen kielellisinä tehokeinoina toimivat retoriikka (Nissilä 2001: 169–185) ja Jolkkosen (2001: 187–201) tekstin mukaiset kielelliset tehokeinot.

Leiber (2003: 120–121) esittää, että Raamattuun viittaavien totuuksien ilmaiseminen tapahtuu deklaratiiveilla, mutta mikäli viitataan kuulijoihin, saatetaan käyttää ”pehmennyskeinoja”. Deonttisia ilmaisuja ei esiinny saarnassa kovinkaan usein, ja kieltoihin liittyvät imperatiivit ovat sävyiltään pehmennettyjä. Leiber (2003: 53) kertoo kirkon olevan yhteisöllinen paikka, jonka genre muotoutuu osittain tunnusmerkkisestä sanastosta. Uskonnollinen yhteisö ei ole kuitenkaan välttämättä yhtenäinen, vaan sen sisällä on yleensä pieniä eri kielenkäyttötapoja muodostavia ryhmän tyyppisiä yhteisöjä.

3.4 Institutionaalisuus

(Leiber 2003: 275–280) tuo tekstissään esille saarnan institutionaalisuuteen liittyviä huomioita. Niiden mukaan institutionaalisuus asettaa saarnan puhujalle normeja ja ohjeita, jotka määrittävät, mitä saarnassa saa puhua ja millaista kieltä siinä saa käyttää. Kirkkoyhteisön yhteiset konventiot velvoittavat saarnaajaa puhumaan kirkkoinstituutioon liittyvää sanomaa, johon liittyy evankeliumin julistus, ja jonka julistaminen onkin saarnaajan institutionaalinen tehtävä. Saarnaaja ei saa muokata sanoman sisältöä, vaan sitä pitää noudattaa lakihenkisesti.

Leiber (2003: 275–280) jatkaa, että saarnan ympäristönä toimii useimmiten kirkko, joka luo tilanteelle tietyn kaavamaisuuden ja hierarkkisisuuden. Niihin liittyvät saarnaajan diskursiivinen auktoriteettinen asema ja se, miten saarnaaja asemoituu kuulijoihin nähden. Kaavamaisuus ja hierarkkisuus saattavat oman näkökulmani mukaan luoda etäisyyttä puhujan ja kuulijoiden välille. Sen vuoksi Leiberin (2003: 275) esille tuoma ajatus, jonka mukaan nykykirkossa on suuntana pyrkimys vuorovaikutteiseen dialogisuuteen saarnaajan ja kuulijoiden välille, kuulostaa tervetulleelta kirkolliselta tavoitteelta.

3.5 Valta

Saarnapuheessa vallan käyttö on pääasiassa pyrkimystä luoda kuulijoille tarve toimia kirkon arvopohjan suuntaisesti (Perelman 2007:26–27). Vallan käytöstä jatkaa Leiber (2003: 120) todeten, että valta antaa kirkolle ja saarnaajalle myöskin luvan määrittää millainen kielenkäyttö kuuluu saarnaan. Tutkielmassani esimerkeiksi tuomissani puhejaksoissa kielen käyttöön liittyvä valta voidaan havaita esimerkiksi ”samuuden kokemuksen luomisena” kuulijoiden ja puhujan välille, kuten esimerkissä 1: ”*Mä tykkään maistella uusii ruokii mutta sit on aika kiva palata kotiinki eikö vain ja tähän jollakin lailla varmaan se matkustaminen tai turismiki perustuu että – –.*” Samuuden kokemusta luodaan *me*-hengen luomisella ja samanmielisyyteen pyrkivällä konventionaalistuneella kysymyksellä *eikö vain*.

Saarnatilanteeseen liittyy epäsymmetrisyys saarnaajan ja kuulijoiden välillä. Epäsymmetrisyys saarnapuheen kontekstissa näkyy siinä mielessä, että saarnaaja on eri asemassa kuin maallikon asemassa olevat kuulijat. (Leiber 2003: 143). Ajattelisin, että osittain kuulijat voivat kokea epäsymmetrisyydestä turvaa ja pyrkimystä olla staattisessa ja vastaanottavaisessa tilassa. Kielelliset valinnat, jotka liittyvät muun muassa kielioppiin, kielen rakenteisiin ja sanastoon, ovat osana vallan käyttöä.

Diskursseilla on valta kuvata ja esittää tapahtumia tosina tapahtumina väittämisen keinoin. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 73).

Halliday (2014: 30) tuo tekstissään esille, että aina kun käytämme kieltä, niin jotakin on tekeillä, eli näin ollen kieli nähdään tekemisen välineenä. Linell (2009: 213–214) puolestaan toteaa, että vuorovaikutukselliseen tilanteeseen liittyy aina vähintään kaksi osallistujaa. Saarnatilanteessa toinen vuorovaikutukseen osallistujista on puhuja, jolla on puheenvuoro-oikeus, ja toinen osallistujapuoli on seurakunta kuuntelijan roolissa.

4 ANALYYSI, SAARNADISKURSSIEN MUODOSTAMINEN JA TUTKIMUSTULOKSIA

4.1 Analyysi

Kuvailen tutkielmassa kielellisiä valintoja, jotka aiheuttavat koekuuntelijoille negatiivisia tuntemuksia saarnan kielellisistä valinnoista, termiä epäkonventionaalinen erilaisissa taivutusmuodoissaan, sekä myös hyväksyttävyyys. Epäkonventionaaliseksi ilmaisuiksi saarnatekstissä nimeän tekstikohdat ja niiden tyyli- ja ilmaisukeinot, jotka horjuttavat eli rikkovat saarnatekstin hyväksyttävyyttä eli totuttuja odotuksia, jotka kuulijat kokevat ongelmallisiksi. Konventionaalinen on Suomi sanakirjan (2023) mukaan jonkun tahon kanssa yhdessä sovittu ja totutun tavan mukainen käytäntömalli. Tässä luvussa käsittelen analyysivaihetta ja tutkimustuloksia Tutkielmassani en tarkastele koekuuntelijoiden mainitsemia tunnetiloja, vaan niiden avulla pääsin selville, miten he saarnan kokevat.

Saarnatekstin ongelmia tuottaville ilmaisuille saan teoriapohjaa teoksesta *Saarnan käsikirjasta* (toim. 2001.) Siinä Suojanen (2001: 230–231) kertoo ongelmista, joita voi saarnan esittämiseen tai tekstiin liittyä. Kielenkäytön osalta tekstissä mainitaan, että ongelmia voi tuottaa epäselvästi kerrottu sanoma tai käyttämällä vaikeaselkoisia sanoja. Myöskin mikäli sanomaa ei ole esitetty havainnollistaen ja elekieli ei ole sopusoinnussa puheen kanssa, niin kuulijat voivat pitää sitä ongelmallisena. Toisaalta myöskin mikäli puhuja ei osaa kohdentaa puhettaan oikeanlaisesti läsnä oleville kuulijoille voivat kuulijat pitää sitä ongelmallisena. Ajattelen, että saarna-aineistoni ongelmalliset tekstinkohdat sisältyvät edellä mainittuun epäselvästi kerrottuun sanomaan siinä mielessä, että kuulijan huomio voi kohdistua sanoman kuuntelemisen sijaan kerronnan tyyliin.

Tutkimusaineistoni saarna on esitetty ja tallennettu normaalissa jumalanpalvelustilanteessa, jossa paikalla on ollut kuulijoita eli seurakuntaa, kirkon työntekijöitä sekä vapaaehtoistyössä olevia henkilöitä. Koska kyseessä on YouTube-video, saattaa videon äänenlaatu olla epätarkka. Kuvan laadulla ei tässä tutkielmallani ole merkitystä, koska en ota analysoinnissani huomioon puheen aikana saarnaajan eleitä, ilmeitä, puhujan liikehdintää, yleisön reagoiteja enkä mitään mitä saarnatilassa kirkossa on saattanut ilmetä tai kuulua saarnapuheen ja videoinnin aikana, lukuun ottamatta itse saarnapuhetta. Koska video-aineistoni on saarnana pitkä, 37 minuuttia, pidän, että se on riittävän laaja laadulliseen tutkielmaan.

Huomioin eettisyyden tutkielmassani siten, että en viittaa saarna-aineiston YouTube-videon puhujan henkilöllisyyteen aineistossani. Loppupään esimerkeissä olen esimerkin läpikäymisen takia

käyttänyt tekijän sanoja ”saarnaaja” tai ”puhujana.” Lähdeluettelossa hänen nimensä tulee ilmi, koska se esiintyy osana YouTube-videon nimeä. En kysynyt koekuuntelijoilta myöskään henkilökohtaisia tietoja, ja heidän vastaustensa pohjalta tehdyn tiedoston poistan tietokoneeltani, kun kandidaatintyöni on valmis. Poistan myöskin tietokoneeltani minun ja koekuuntelijoiden välisen sähköpostikeskustelun, mutta en suostumuslupaani liittyviä sähköposteja.

Analysoinnin kannalta hyödynnän empiirisessä tutkielmassani laadullisia tutkimusmetodeja. Kuvailen mitä etsin, miten ja mitä löysin. Saarnan diskurssit muodostan käymällä ensin läpi koekuuntelijoiden tuottamat huomiot. Luvuissa 3.2.1 – 3.2.4 tuon esille omaan työskentelyyni liittyvät työvaiheet ja koekuuntelijoiden työvaiheet.

4.1.1 Koekuuntelijoiden YouTube-videon kuuntelu

Kun kandidaattitutkielman suunnittelu ja tekeminen alkoi, loin nopeahkolla tahdilla, eli parissa päivässä, kyselytutkimuksen, jotta saisin varmuudella ajoissa riittävän määrän osallistujia (vähintään viisi osallistujaa). Koekuunteluun liittyvä tehtävänanto ja YouTube-videoaineisto lähti osallistujille sähköpostin muotoisena. Tehtävänanto on nähtävänä liitteessä 2. Sain useampia vastauksia jo viikon kuluessa, eli syyskuun 2023 alussa. Osallistumaan kutsutut henkilöt ovat minulle tuttuja aikuisia henkilöitä, joille saarna on tekstilajina jo valmiiksi tuttu, ja he ovat kielellisesti kyvykkäitä tarkastelemaan videolta pyytämiäni huomioita. Erästä koekuuntelijaa pyysin arvioimaan lähettämäni sähköpostin sisällön selkeydestä ja ymmärrettävyydestä.

Pyysin sähköpostissani koekuuntelijoita kuuntelemaan saarna-aiheisen videon. He saivat kuunnella sen omalla ajallaan. Videon sisältö koostui itse saarnasta, joka kesti 37 minuuttia, sekä myös saarnan aiheen alustuksesta, joka edelsi saarnaa, ja kesti muutaman minuutin. Sitä ei ollut pakko kuunnella, ja se ei kuulunut aineiston sisältöön, mutta sillä oli aiheeseen johdatteleva rooli. Kuuntelija pystyi ohittamaan alustuksen liikuttamalla kursoria varsinaisen saarnan alkamisajankohtaan, joka on 3:45. Aivan tehtävän alussa koekuuntelijoiden piti kelata video alkuun, koska se jostain syystä kopioitui minulla vain ”loppuun katsotussa” muodossa.

Koekuuntelijoita koskevat tehtävät oli kuunnella saarna, merkitä ylös videosta ajankohdat, jolloin he mahdollisesti havaitsevat lausumia tai sanoja, jotka aiheuttavat heille negatiivissävytteisiä tuntemuksia, ja kirjoittaa ylös esimerkiksi kuvailemalla adjektiivein hämmennystä herättävää tekstinkohtaa, kuten esimerkiksi vihastuttava, kiukkuu tai hämmennystä aiheuttava. Mahdollisuus oli myös siihen, että tekstin sisältö ei aiheuttaisi heille minkäänlaisia negatiivisia emootioita tai

tuntemuksia. Siinä tapauksessa ei olisi ollut mitään ylös merkittävää. Heille oli siis mahdollisuus tulla ”ei yhtään huomiota”, ”yksi” tai ”useampi huomio.”

Ajattelin, että koska tehtävänanto on melko työläs suorittaa, annoin vaihtoehdoksi kirjata ylös vain huomioiden alkamisajankohdat ilman omakohtaista kommentointia. Lingvistinä minulla on kuitenkin mahdollisuus päästä perille mistä havaituista ilmiöstä on kyse vertaamalla tekstinkohtaa muiden osallistujien tekemiin havaintoihin, päättelällä itse, tai ottamalla osallistujiin henkilökohtaisesti yhteyttä. Kaikki osallistajat kuitenkin merkitsivät huomionsa ylös pyytämäni mukaisesti.

Päädyin kuuntelututkimuksessa antamaan osallistujille adjektiivivaihtoehtoja, joita he voivat hyödyntää merkitessään huomioitaan. Tarkoitteena minulla oli se, että koekuuntelijat kohdistavat huomionsa siihen, mistä koekuuntelussa on kyse: negatiivisuutta tai hämmennystä tuottavien lausumien ja tekstinkohtien havainnointi. Saarnatekstini on sisällöltään moninainen ja saarnan pituuskin on pitkä (37 minuuttia) verrattaessa saarnojen pituuteen yleisesti. Esimerkiksi Leiberin (2003: 22) väitöskirjan aineistona olevien saarnojen keskipituus on 8–21 minuuttia. Ilmaisin, että omatyylinen vastaus ilman antamaani adjektiivivaihtoehtoa on yhtä hyvä vastaus kuin antamani vaihtoehdon mukainen. Adjektiivivaihtoehtojen antamisella pyrin auttamaan koekuuntelijoita suuntautumaan videon kuuntelussa tutkielman kannalta oleellisiin tehtävänannon mukaisiin asioihin. Tehtävänanto on esitelty liitteessä numero 2.

Olen käyttänyt koekuunteluun liittyvässä tehtävänannossa jonkun verran toistoa. Toistoa käytin esimerkiksi muistuttamaan siitä, että mitä siinä on tarkoitus huomioida. Toisto mielestäni täsmentää ja palauttaa mieleen mihin huomionsa videossa kannattaa kiinnittää.

En antanut ohjeistusta siihen, että pitäisikö kuunnella video esimerkiksi yhteen tai kahteen kertaan. Ehkä se olisi voinut olla järkevää, mutta ajattelen, että se ei kuitenkaan oleellisesti vaikuta tutkimustuloksiin. En määritellyt myöskään vastaukselle palauttamisaikataulua. Ajatukseni oli, että koska vastaaminen oli vapaaehtoista ja sen voi myöskin keskeyttää koska tahansa, niin kukin saa tehdä sen ihan omalla aikataulullaan. Koekuuntelijoiden osuus päättyi vastaus-sähköpostin lähettämiseen. Lähetin heille kiitos osallistumisesta-sähköpostin saatuani heidän vastauksen sisältävän sähköpostin.

Kuuntelutehtävän kanssa lähetin samanaikaisesti sähköpostin, jossa pyysin kirjallisesti ilmoittamaan heidän suostumuksensa kuuntelututkimukseen osallistumisestaan. Suostumuskyselyn mukana laadin tiedotteen, missä kerroin tutkielmani tarkoituksen. Pyysin suostumiseen liittyvässä sähköpostissa heitä antamaan kirjallisesti vastauksen halukkuudestaan osallistua tutkielmani koekuuntelutehtävään. Mikäli he eivät olisi halunneetkaan osallistua niin he saivat jättää sähköpostini huomiotta. Niille, joille lähetin kyselytutkimuksen, vastasi lopulta yhteensä 8 henkilöä.

4.1.2 Kielenilmiöiden havainnointi

Tapaustutkimuksen, jollaiseksi saarnavideo-aineistoa tutkielmassani kuvailen, kielelliset ilmaisut liittyvät aikakautemme yhteiskunnallisiin puheenaiheisiin siitä, että minkälaisia puhetapoja itse käytämme, ja millaisia puhetapoja sallimme tai vastaavasti emme salli institutionaalisessa vuorovaikutuksessa. Luhtakallio (2018: 117) kertoo teoksessaan, että äänenpainot julkisessa keskustelussa ovat kovempia kuin aiemmin. Myöskin Piispa (2018: 17) esittää saman suuntaisia ajatuksia, joiden perusteella joistakin sukupolvilta toisille periytyvistä konventioista voidaan haluta päästä pois, koska ne eivät tunnu istuvan enää nykymaailmaan. Kuusirannan (2012: 83) pro gradu -tutkielman piispojen saarnoja koskeva analyysi tuotti yhtenä tuloksena tulkinnan, jonka mukaan piispat pyrkivät viestimään neutraalisti ja lempeästi. Näin ollen näkökannat vuorovaikutuksen tyylin pysyvyydestä tai muuttumisesta tuottavat monen suuntaisia vastauksia.

Valitsemani toimintamalli päästä selville epäkonventionaalisista kielenilmiöistä saarnatekstissä perustuu näkökantaani, jonka mukaan epäkonventionaalisiksi koetut kielelliset ilmaisut saattavat tuottaa kuulijalle negatiivisia tai hämmennystä tuottavia tuntemuksia erilaisin tunneastein, kuten esimerkiksi vaikka vain laimeana toteamuksena, tai toisena ääripäänä jopa vihaa tai kiukkua luoden. Asiaa voi konkretisoida seuraavalla väitteellä: pienetkin kielelliset valinnat osallistuvat merkityserojen rakentamiseen (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 19). Merkityserot, jotka tulevat esille erityisesti siinä, millä tavoin saarnan diskurssissa olevaan kielenkäyttöön koekuuntelussa suhtaudutaan, ovat tutkielmassani erottamassa konventionaalisia ja epäkonventionaalisia ilmaisutapoja toisistaan. Koekuuntelijoiden tekemä huomio on esimerkiksi verbi-pohjainen ”pelon lietsominen” kuulijoille. Toiseksi koekuuntelijat ovat ilmaisseet omia tuntemuksiaan esimerkiksi kertomalla olevansa ”hämmentyneitä.” Koekuuntelijat olivat tuoneet myös esille millaisiin diskursseihin he kiinnittivät huomiota. Huomio kohdistui joillakin koekuuntelijoilla esimerkiksi ”ulkomaalaisuuden pelko”-aiheiseen diskurssiin.

Minun tehtäväni tutkijan roolissa on tarkastella, mitkä kielenilmiöt aiheuttavat merkityseroja siihen, että miksi koekuuntelijat merkitsevät jonkun lausuman tekstistä negatiivisia tuntemuksia tuotavaksi. Koekuuntelijat voivat nimetä ne sanoen suoraan, kuten saarna-aineiston esimerkissä ”**kuus vuotta kypsytetty kananmuna** lautaselle eteen. **Todella ärsyttävä puhe** jatkuu.” Tämän kaltaisesta vastauksesta, jollaisia vastaukset kaikkinsa ovat, poimin merkittyjen lausumien puheenaiheet, ja myös sen, mitä tuntemuksia ne aiheuttavat. Vastauksissa on siis hyvin nimettyinä mitä sanotaan ja miten sanotaan. Tässä esimerkissä kielenilmiö on tullut esille sanavalinnalla, joka on **kuus vuotta kypsytetty kananmuna**. Esimerkin sanavalinnalla voidaan ajatella olevan liioitteleva tai pelon tai

epäluulon tuottamista kuulijoille olevaa kielellistä sävyä. Diskurssit puolestaan muotoutuvat niiden puheenaiheiden mukaan, joihin koekuuntelijat ovat merkintänsä tehneet. Edellä mainittu esimerkki kuuluu ”vieraan maan ruokakulttuurin vähättelyyn liittyvään diskurssiin”, koska puheenaiheena on vieraassa maassa tarjoiltava ruoka, jonka esitetään olevan siellä perusruokaa.

Etsin koekuuntelijoiden havaitsemista ongelmia tuottavista lausumista kielenilmiöt, jotka liittyvät tulkintani mukaan epäkonventionaalisuuteen, kuten esimerkiksi vähättelyyn. Jaottelen huomioissa esille tuodut aiheet teemoihin (kts. luku 4.1.3), jotka ovat vieraisiin kulttuureihin liittyvän pelon ja ennakkoluulon luominen, vieraan maan ja kotimaan (Suomen) tapakulttuuri, vieraan maan ruokakulttuuri, kärjistynyt liioittelu, sanomatta jättäminen ja meidän maa. Jaotteluni perustuu teemojen esiintymismääriin verrattuna kaikkiin tehtyihin huomioihin.

4.1.3 Litterointi, lausumiin jakaminen ja merkitseminen sekä esimerkkien rakenne

Olen litteroinut saarnapuheen kokonaisuudessaan karkealla litteroinnilla, ja kirjoittanut sen tekstimuotoiseen ilmiösuun suomen kielen ortografian mukaan. Litteroidusta kokonaisuudesta olen poiminut tekstinkohdat, joista koekuuntelijat ovat tehneet ongelmallisista sanoista tai lausumista huomioita. Kunkin poimitun tekstinkohdan olen liittänyt minulle sähköpostissa lähetettyjen huomioiden kohdalle tehden niistä oman tiedoston. Laatimassani tiedostossa tarkastelin huomioita ja poimin niistä niihin tehtyjen kommenttien pohjalta mistä kielenilmiöstä on kyse. Joissakin huomioissa oli suoraan sanottu, minkä tunteen se aiheutti tai mikä kielellinen ilmaisu tekstinkohtaan liittyy.

Koekuuntelijoiden merkitsemät tekstinkohdat jaoin lausumiksi siten, että kukin jakamani lausuma sisältäisi koekuuntelijoiden tekemän joko yhden tai useamman huomion eli ongelmia tuottavan ilmaisun tai kielenilmiön. Jakotavalla pyrin varmistamaan, että kukin kielellinen ilmiö tai lausuma tulee analysoitua yhdessä muiden samatyypisten teemojen kanssa. Teemat nimesin sen mukaan, mikä kielellinen tehokeino lausumassa tuottaa kielelliseen ilmaisuun liittyvän ongelman, kuten esimerkiksi ”liioittelu” ja ”vähättely”. Lausumat ovat numeroituja ja niiden edessä on myös lausuman esiintymisaika videossa. Tauot ja niiden pituudet olen toteuttanut kuulohavaintojeni perusteella. Hyvin lyhyt tauko on merkitty litterointimerkillä (.), ja selkeästi pidempi tauko, suurin piirtein kahden hengenvedon pituinen, on merkitty (0.5). En ole käyttänyt välimerkkejä lukuun ottamatta yhdyssana-viivoja, ja isot alkukirjaimet olen merkinnyt suomen kieliopin mukaisesti. Prosodisia piirteitä en ole mitannut, vaan ainoastaan merkinnyt ne kuulohavainnointiani hyödyntäen. Litterointimerkit esitän liitteessä 1.

Olen merkinnyt aineistoesimerkit eli lausumat numeroin. Niistä käytän myös nimitystä diskurssi. Videosta poimitun esimerkin loppuun olen merkinnyt esimerkin alkamisajankohdan, kuten esimerkiksi 4:28. Aina kunkin esimerkin jälkeen tai sitä ennen, on esitetty analysointiosuus ja selite mihin saarnadiskurssiin kyseessä oleva lausuma esimerkin muodossa liittyy. Joillakin esimerkeillä voi olla yhteinen analyysijakso. Vaihtelevuus johtuu esimerkkien sisältöjen yhtenevistä aiheista tai kielenilmiöistä. **Lihavointia** olen käyttänyt merkitsemään analysoitavan kohdan. *Kursivoitu* tekstiaines osoittaa analyysin kielenilmiön tarkastelua vaativat kohdat. Jotkut esimerkit saattavat esiintyä enemmän kuin yhden kerran, koska ne saattavat liittyä useamman eri diskurssin sisältöihin.

4.1.4 Diskurssien taustaa

Tutkielmassani tarkastelen diskursseja tekstikatkelmina, mutta eritoten lausetta suurempina kokonaisuuksina, jotka on puhuttu tietyssä kontekstissa, jossa on tietynlainen kielenkäyttötapa (Pietiläinen & Mäntynen 2019: 29–30). Tarkastelen niitä myös väitteinä, joissa todetaan asian olevan jollain tietyllä tavalla. Diskurssit määrittelevät totuutta, joka ilmenee tavalla puhua ja käyttää kieltä. Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 72–74) toteavat, että kun käytämme kieltä, kuvaamme ja muokkaamme ympärillä olevaa todellisuutta. Kieli on vallan ja tiedon väline, jolla rakennamme merkityksiä ja tuomme julki tietoa. Puhuessani diskurssien sisällöistä, saatan käyttää termejä puheenaihe, puhejakso tai diskurssin teema.

Saarnadiskurssien teemat eli puheenaiheet liittyvät puheen aihealueisiin, jotka ovat todellisesta elämästä otettuja esimerkkejä. Niiden kuvailut sijoittuvat sekä kotimaahan eli Suomeen, ja ulkomailla ehkä kuvitteelliseen matkakohteeseen. Saarnadiskurssit kertovat mistä saarnassa puhutaan ja ovat siten sisällöltään objektiivisia. Todelliseen elämään liittyvät diskurssit ovat tutkielmassani muotoutuneet sen mukaan, minkälaisiin tekstin sisältöihin koekuuntelijoiden huomioiden ovat liittyneet. Ilmiöihin olen päässyt käsiksi koekuuntelijoiden sähköpostiin merkitsemien tunteisiin vedonneiden huomioiden avulla. Torkki (2006: 214) kirjoittaa, että kuulijoiden tunteisiin vetoaminen on puheen vakuuttamisen keinoista vaikein saada toteutetuksi. Omassa aineistossani tunteet toimivat ilmaisimina epäkonventionaalisille ilmauksille.

Vaikka asenteellisuus tulee analysoimissani diskursseissa esille, niin en kuitenkaan etsi tai tulkitse sitä kielenkäyttöön liittyvänä ilmiönä. Sen sijaan otan analyysseissäni huomioon Juvosen (2007) esittelemän suhtautumisteoriaan liittyvän suhtautumisen. ”Ennakkoluulo” kulkee teemana ”vierauden kokemisen” tunteen rinnalla läpi saarna-aineistoni tekstin. Ennakkoluulon voidaan nähdä

aiheuttavan diskurssien kielelliset ilmaisut, joissa epäkonventioanaalisuutta esiintyy. Toinen toistuva teema on puhujan kertoma ”kokemus vieraudesta”. Voidaan sanoa, että puhuja ”peilaa” diskurssien ilmiöitä ”vierauden kokemukseensa.” ”Rajan vastaan tuleminen” kuvailee saarnassa suhtautumistapaa johonkin esitettyyn kohteeseen. Lausuma ilmaisee tavallaan sietokyvyn lähenemistä tai loppumista kohdatessa epäluuloa tuottavan kohteen lähentymistä. Saarnatekstin diskurssit liittyvät teemoihin, joita ovat vähättely, (kärjistetty) liioittelu ja epäkuulon tai pelon tunteen luominen, sekä myös puheenaiheisiin, joissa koekuuntelijat havaitsivat epäkonventionaalisia sanoja tai lausumia.

Iso suomen kieliopissa (VISK 2008) tulee esille, että ”ilmiöt”, jotka esiintyvät tutkielmassani nimikkeellä ”kielenilmiöt”, liittyvät lauserakenteen, merkityksen ja yleisesti kielenkäytön eri osalueiden kuvaamiseen. Kielenilmiöt ovat tuttuja kieliopillisia ilmiöitä, joista analyysissäni esiintyy esimerkiksi affektisia ilmauksia, intensiteettiä kuvaavia kielenilmiöitä ja johdoksia.

4.1.5 Koekuuntelijoiden huomiot

Saatuani koekuuntelijoiden tekemät huomiot ja merkinnät sähköpostiini siirsin ne omaan tiedostooni. Liitin niiden rinnalle litteroidusta saarnasta puhejaksot, jotka liittyivät koekuuntelijoiden huomioihin. Sen jälkeen tarkastelin, että mitkä seikat nousevat tekstikohdista pinnalle. Vaikka huomiot olisivatkin koekuuntelijoiden toimesta tarkastikin merkitty ja sanoitettu, niin silti tutkijalle riittää kysymyksiä ja pohdintaa muodostaessaan parhaan mahdollisen tulkinnan omasta henkilökohtaisesta tutkija-näkökulmastaan katsottuna. Tehtäväni oli yhdistellä saman tyyppisiä puheenaiheita allekkain tekstialueelle, ja myöskin nimetä niitä yhteisen nimittäjän mukaan. Omat huomioni olivat koekuuntelijoiden tekemien huomioiden kanssa yhteneviä, joten en käsittele niitä analyysissäni. Kuvatessani analyysin kulkua ja sen tuloksia otan siis huomioon vain koekuuntelijat. Puheenaiheiden kanssa samanaikaisesti havainnoin kielenilmiöitä, jotka liittyivät koekuuntelijoiden merkintöjen perusteella, negatiivisten tunteiden syntymiseen.

Sain vastauksia yhteensä kahdeksalta koekuuntelijalta. Yksi vastaajista ei havainnut saarnassa ainuttakaan epäkonventionaalista ilmaisua. Huomioita oli tehty yhteensä 36 kappaletta. Suurin havaintojen määrä koekuuntelijaa kohti oli 10 huomiota, ja toiseksi suurin 8 huomiota. Muiden koekuuntelijoiden huomioiden määrä on 2–5 huomiota koekuuntelijaa kohti. Jokainen kuuntelija nimesi tarkoin mitä tekstinkohtaa hän kritisoi ja mikä huomio tai tuntemus tekstinkohdasta oli syntynyt. Tämä helpotti analysointiani huomattavasti. Havainnot, joita koekuuntelijat olivat tehneet, olivat koekuuntelijoiden kesken osittain samoja, mutta jotkut niistä olivat yksittäisten koekuuntelijoiden

yksittäisiä huomioita. Yhdellä koekuuntelijalla saattoi olla useampi joko samaa ilmiötä osoittava huomio mutta eri tekstin aihealueissa, tai muita muu-aiheisia tekstinkohtia osoittavia huomioita. Muut huomiot, joita en ota analysoitavakseni, ovat seuraavat: sopimaton ilmaus, epäily puhujan motiiveista, piilorasismia, itsekkyyttä, kiusaantuneisuuden tunnetta, omahyväisyyttä ilmaiseva ilmaisu, kysymys oikeutuksesta puhetyyliin, kuulijan alentamista, raivon nostattamista, ahdistusta tuottava teksti ja loukkaavaa puhetta.

Kaikista huomioista valitsen ne puheenaiheet, joita esiintyy koekuuntelijoiden tuottamissa huomioissa eniten. Ensimmäinen valitsemani teema on ennakkoluulon tai pelon tunteen tuottaminen, ja niitä esiintyy kahdeksan kappaletta. Toinen valitsemani teema on vähättely, johon olen liittänyt kuuluvaksi myös halventamisen. Niitä oli tuotu esille kuudessa eri diskurssissa. Liiottelua, joka oli kolmas valintani, esitettiin neljässä diskurssissa.

4.2 Saarnadiskurssien muodostaminen

4.2.1 Johdattelua kielellisiin tehokeinoihin

Jolkkonen ym. (2001: 188) kertoo, että saarnassa puheen kielelliset tehokeinot ovat tarkoituksen mukaisia silloin, kun ne havainnollistavat sanoman välittämistä, ja hän painottaa myös tyylijatun merkitystä. Puhuja voi käyttää oman elämän kokemuksia esimerkkeinä, mutta niiden liiallista korostamista pitäisi välttää. Tutkielmassani pyrin tuomaan esille kielenkäyttötapoja, jotka joko tahallisesti tai tahattomasti käytettyinä saattavat horjuttaa saarnatekstin konventionaalisuutta siltä osin, että miten koekuuntelijat olivat tehneet huomioita saarnatekstin ongelmia tuottavista kielellisistä valinnoista.

Jolkkosen (2001: 187–201) mainitsemat kielelliset tehokeinot ovat kertomus- ja tapausesimerkit, kielikuvat, metaforat ja vertaukset, toistot, retoriset kysymykset ja huudahdukset, vastakohtasettelut ja antiteesit, kärjistys ja liioitteleva väite, tunnettu lause ja sitaatti, sekä myönteisiin tunteisiin vetoaminen. Seuraavaksi tuon esille millaisia kielellisiä tehokeinoja esiintyy omien tulkintojeni mukaan aineistonani olevan Vapaakirkon saarnan diskursseissa. Osan mainitsemistani tehokeinoista olen muokannut käyttööni soveltaen siihen joitain Jolkkosen (2001: 187–201) mainitsemia tehokeinoja. Sellainen on ensinnäkin vähättely, johon liittyy suhtautuminen johonkin asiaan, ja se tulee esille aineistosta otetuista esimerkeistä esille esimerkiksi sanavalinnoilla. Toinen on ennakkoluulon tai pelonluominen. Se on vastakohta Jolkkosen (2001: 199–201) mainitsemalle tehokeinolle ”myönteisiin tunteisiin vetoaminen.” Myönteisiin tunteisiin vetoamalla voi saada kuulijat omalle puolelleen.

Negatiivisten tunteiden ”herättely” voisi puolestaan saada kuulijoiden intensiteettitasoa saarnaan kuunteluun nousemaan.

4.2.2 Retoriikka ja sen esittämiseen liittyviä kielenilmiöitä

Nissilä (2001: 169–185) kirjoittaa, että retoriikkaan on suhtauduttu kirkon kontekstissa aiemmin epäilevästi ja vain keinoksi julistaa evankeliumia esittelemällä samalla puhetaitoja. Nykyään sen ymmärretään olevan apukeino saarnan toteuttamisessa esimerkiksi siinä mielessä, että se ohjaa puhujan toimintaa, joka liittyy saarnan valmisteluvaiheeseen, puheen aihevalintaan ja puheen jäsentämiseen. Yksi retoriikan pääkohdista on luoda kontekstiin sopiva puhetyyli ja -kieli, sekä oikeakielisyyden että kaunokielisyyden osalta. Retoriikkaa saarnakontekstissa voi kuvailla myöskin siten, että se toimii ikään kuin välineenä moniulotteisuudelle, joka on saarnalle ominainen piirre. Moniulotteisuudella tarkoitetaan arkielämän ja evankeliumin julistamisen yhdistämistä saarnan aikana toteutuvassa vuorovaikutuksessa.

Perelman (2007: 57) esittelee teoksessaan puhetekniikoita, joiden avulla on mahdollista lisätä vakuuttavuutta yleisön edessä. Puhuja voi valikoida millaisia puhetekniikoita haluaa käyttää sen mukaan, millainen yleisö on, ja missä tilanteessa tai tilaisuudessa puhe esitetään. Nissilä (2001: 172) täsmentää saarnakontekstin olemusta olla osana kirkollista jumalanpalveluksellista vuorovaikutustilannetta. Saarnateksti-aineistossa puhuja käyttää prosodisia keinoja vakuuttavuuden ilmaisemiseen. Hän painottaa myös joidenkin sanojen alku- tai keskitavuja vakuuttavuuden lisäämiseen.

4.2.3 Vähättely ja sen esittämiseen liittyviä kielenilmiöitä

Vähättelyn voidaan sanoa olevan negatiivista suhtautumista johonkin asiaan. Tekstissä suhtautuminen ilmenee esimerkiksi arvottavalla ja affektiivisellä kielenkäytöllä, joka voi tulla esille sanavalinnoista ja käytetystä kontekstiin kuuluvasta sanastosta. Ristiriitainen tilanne, joka on voinut syntyä esimerkiksi arvottavasta kielenkäytöstä, voi joskus vaatia tilanteen korjaamista esimerkiksi huumorilla (Nissi & Mielikäinen 2014: 222; Juvonen 2007: 431). Luvussa 4.3.2 esimerkissä 6 ”ja siellä laitetaan ne **apinan aivot sulle shiihen** siihen ruokapöytään ja lusikka siihen” lievennetään esimerkin vähättelyä huumorilla. Huumori tulee esille nauraen sanotulla ”shiihen” sanasta, mutta huumori voi liittyä myös itse esimerkin sisältöön tarjoiltavan ruokalajin, ”apinan aivojen”, liioittelevan

erikoisuuden suhteen. Toisaalta voi olla myös kyse puhujan epävarmuudesta, että toimiiko hänen antamansa esimerkki toivomallaan tavalla. Varovainen huumorin kanssa kuitenkin pitää olla. Torkki (2006: 136) kirjoittaa, että heikko-osaisista ei tule laskea leikkiä. Heikko-osaisen määrittely voi olla hankalaa, mutta kirkon kontekstissa huumorilla on riskinsä, koska kuulijat ovat monista eri ympäristöistä.

Iso suomen kieliopin (VISK § 206, § 1707) mukaan vähättelyä ilmaistaan affektiivisilla johdoksilla. Määritelmän mukaan sen ilmaisee puhujan asennoitumistapaa, joka kohdistuu toiseen puhujaan tai asiaan, joka on puheenaiheena. Saarnatekstissä vähättelyä ilmaistaan käyttämällä *jonnekin*-proadverbia. *Ison suomen kieliopin* (VISK § 715) ohjeiden mukaan sillä viitataan esimerkiksi paikan ominaisuuteen.

Luvussa 4.3.1 esimerkissä 3 vähättely kohdistuu ulkomaalaistaustaisiin poikiin, joille suomalainen saunakulttuuri ole tuttu. Lausumassa ”ja **ärtymys oli suuri** ku huomasin ett **pojat oli viskonu kiulun tyhjäksi eikä ollut täyttäny** sitä **eikö niinku kukaan kertonu miten suomessa ollaa**” vähättely ilmenee affektisella kielenkäytöllä, joka tulee ilmi kielteisestä suhtautumisesta kertovista sanavalinnoista: **ärtymys, pojat oli viskonu, eikä ollut täyttäny sitä, eikä kukaan niinku kertonu miten Suomessa ollaa.**

4.2.4 Liioittelu ja sen esittämiseen liittyviä kielenilmiöitä

Jolkkonen (2001: 197–198) kertoo artikkelissaan, että liioittelulla voi pyrkiä painottamaan saarnan kehotuksen tai ohjeen sanomaa, ja myöskin pyrkiä vaikuttamaan kuulijan toiminnan suuntaan. Liioittelu voi olla myös kärjistettyä. Hän mainitsee, että molemmat liioittelun muodot, ei-kärjistetty ja kärjistetty, liittyvät saarnan kielellisiin tehokeinoihin. Kärjistetyn liioittelun tarkoitus voi olla puheen sanoman painottamista tai luoda kuulijan ja puhujan välille tunnetta samalla puolella olemisesta, sekä myöskin pyrkimys saada kuulija ajattelemaan tietynlaisesti. Seuraavassa esimerkissä 10 luvusta 4.3.3 liioittelu kohdistuu itse matkajaan, joka voisi olla kuulija, ja matkakohteisiin yleensä: ”Kolmannen raja tulee vastaan vaaleapaahtoisessa kahvissa ja tota menee päivä pilalle ja että tota **pakko** lähtee kauppaan ostaan tota perunoita ja lihapullia ja tehdä suomalaisia juttuja **vaikka olis minkälaisessa turistikohteessa.**” Esimerkissä liioitellaan matkajaan tapaa suhtautua vaaleapaahtoiseen kahviin ilmaisemalla rajan vastaan tulemistä ja matkan pilalle menemistä. Liioittelua on myös pakko lähteä kauppaan-lausuma.

Omassa aineistossani on liioittelun lievennyskeinona käytetty esimerkiksi naurahdusta lähellä liioittelevaa lausumaa, kuten esimerkissä 8 luvussa 4.3.3: ”Ja siellä laitetaan ne apinan aivot sulle **shiihen** siihen ruokapöytään.” Joissakin tilanteissa liioittelu ja huumori ovat lähellä toisiaan, ja niitä voi olla vaikea erottaa toisistaan. Modaalinen asiantilan varmuutta ilmaiseva nessessiivi-rakenteinen *on pakko*-sanaliitto (VISK § 1581) osallistuu saarnatekstissä ilmaisemaan pakkoa tehdä jotain liioittelevassa merkityksessä. Painotus *pakko*-sanana ensimmäisellä tavulla voi lisätä sanaliiton luomaa liioittelevuutta

4.2.5 Epäluulon ja pelon luominen ja siihen liittyviä kielenilmiöitä

Tarkasteluni kohteena olevan saarnatekstin diskurssien tehokeinot, esimerkiksi kuulijoiden tunteisiin vetoaminen, eroavat paikka paikoin sävyiltään siitä, mitä Jari Jolkkonen 2001 (toim. 199–200) tekstissään tuo esille saarnatekstiin toivotuista kielellisistä tehokeinoista tunteisiin vedottaessa. Sen mukaan saarnan luonteeseen kuuluu myönteisiin tunteisiin vetoaminen ja turvallisen ilmapiirin luominen. Toisaalta Torkki (2006: 160–161, 214–215) tuo esille, että negatiivisten tunteiden aiheuttamisella kuulijoille pyritään herättämään heidän kiinnostustaan saarnatekstin aiheeseen. Tutkielmassani tunteisiin vetoaminen on tarkastelun alla diskursseissa, jotka liittyvät pelon ja epävarmuuden luomiseen. Toisaalta saarnatekstiä tarkastellessani olen havainnut, että tunteisiin vetoaminen on läpi koko tekstin kulkeva teema. Toki siinä esiintyy selkeitä puhejaksoja, jossa se voidaan havaita tietyillä sanamuodoilla tai kielenilmiöillä. Epäluuloa voidaan luoda, tai vain epätietoisesti aiheuttaa, esimerkiksi intensiteettisanoilla, kuten vaikka intensiteettisana *hirveä* (*Iso suomen kielioppi* VISK § 664), ja myös muilla erilaisilla affektisilla ilmauksilla (*Iso suomen kielioppi* VISK § 1707).

Seuraava esimerkki liittyy mahdollisen epätietoisuuden luomiseen kuulijalle. Esimerkissä, joka on otettu aineistosta, puhutaan epätietoisuudesta, ja siitä, että epätietoisuuden kokeminen voisi olla myös kuulijalle mahdollinen: ” **tiedä onko sulla epätietoisuus** siitä mihin tää maailma on mennossa **en tiedä onko sulla semmonen kokemus** et sä et tunne tätä maailmaa — .” Kysymykset kohdentuvat suoraan kuulijaan ja ovat johdattelevia.

Pelko, ja siihen liittyvät kokemukasasteet voivat vaihdella. Ennakkoluulo, joka usein juuri tuottaa pelkoa, on yleensä lievempi tuntemus kuin pelko. Pelon määrää tai voimakkuutta kuvaillaan epäluulosta ja pelosta kuvaavassa puhejaksossa intensifioivalla *tOn*-johdoksella (VISK § 292), kuten

aineisto-esimerkissä on esitetty: en tiä ootko sä koskaan kokenu jossakin näennäisestäiki tutussa ympäristössä on niin **kuin loputtoman syvää vierauden kokemusta – –?**”

4.3 Tutkimustuloksia ja saarnadiskurssit

Tässä luvussa esittelen tutkimustuloksia ja saarnadiskurssit, jotka liittyvät aineistoni puheenaiheisiin. Saarnadiskurssit tutkielmassani ovat vieraan kulttuurin tapadiskurssi, vierasmaalaisen ruokakulttuurin vähättelyn diskurssi, kärjistetyn liioittelun diskurssi ja epäluulon tai pelon luomisen diskurssi, sanomatta jättämisen diskurssi ja meidän maa-diskurssi. Diskurssit ovat syntyneet koekuuntelijoiden tekemien huomioiden teemoista eli saarnatekstiin merkityistä tekstinkohtien puheenaiheista.

Esittelen jokaisen saarnadiskurssin sisältöä omassa alaluvussa (esim. 4.3.1, Vähättely vieraan kulttuurin tapadiskursseissa) kuvaillen diskurssiin liittyviä puheenaiheita, kielellisiä tehokeinoja, kielenilmiöitä, sekä omaa pohdintaani. Saarnadiskurssien alle esittelyjakson jälkeen sijoittuvat myös diskursseihin liittyvät esimerkit, jotka ovat saarna-videossa esitettyjä puhejaksoja. Niistä olen poiminnut kielenilmiöt, joita käydään läpi joko esimerkkejä ennen tai niiden jälkeen. Osittain kielenilmiöiden esille tuominen saattaa limittyä saarnadiskurssien esittelyjakson kanssa yhteen, koska käsitellyt asiat liittyvät suoraan toisiinsa. Esimerkit ovat numeroituja, ja niitä on yhteensä 18. Kunkin esimerkin loppuun on myöskin merkitty ajankohta, jolloin esimerkin mukainen puhejakso on esitetty YouTube-videossa.

Saarnadiskursseja kuvaavissa esimerkeissä on käytetty paksunnosta, jotta esimerkkien seuraaminen ja tarkastelu olisi selkeää. Esimerkkien analyysiteksteissä olen käyttänyt kursivointia helpottamaan analyysin ja esimerkkien yhtenäistä tarkastelua. Kursivoinnit viittaavat esimerkkien paksunnettuihin tekstinkohtiin.

4.3.1 Vähättely vieraan kulttuurin tapadiskursseissa

Vähättelyä saarnassa kohdistuu koekuuntelijoiden havaintojen ja omien havaintojeni perusteella vierasmaalaisuuteen eli itse maahan (valtioon) tai maa-alueeseen (esimerkiksi Lähi-Itä), ulkomaalaisuuteen henkilötasolla, ja maan tapakulttuuriin. Olen erottanut erilleen ruokakulttuurin diskurssit.

Vieraista maista tai maa-alueista luodaan mielikuvaa, että ne ovat maita, joita kannattaa vältellä, eli ne ”aiheuttavat rajan tulemisen vastaan”, kuten aineiston esimerkeistä voidaan nähdä. Heidän tapakulttuuriaan arvotetaan ruoan tarjoilutilanteessa, ja vieraiden seutujen erilaisuutta tuottava tapakulttuuri tuottaa ongelmia Suomessakin, koska ei-kantasuomalaiset ”pojat viskoo kiulun tyhjäksi”, ”eivät tiedä miten Suomessa ollaan” ja ”melskaa.” Suhtautuminen poikiin tulee esille ärtymyksellä ja korostamalla melskaamisen jatkuvuutta. Kaikkeen erilaisuuteen kehoitetaan suhtautumaan varauksellisesti, joka tulee esille esimerkissä 6 luvusta 4.3.2: ”**kaiken erilaisuuden** suhteen **mä luulen** että **meille** tulee raja jossakin kohtaa vastaa.”

Diskursseissa esitetyjä aiheita matkailija saattaa joutua pohtimaan matkatessaan vieraissa maissa. Aiheita käytäessä läpi kirkon kontekstissa ne haastavat kuulijaa kokemaan samanmielisyyttä puheen luodessa tuttuuden tunnetta ja kuvaillessa matkan vaiheita tuttavallisesti ja tuoden kodin ”makaronilaatikko-tunnelman” esille. Diskurssissa sanojen lyhentely ”kotiinki” ja ”turismiki” toimii vähättelyn lieventäjänä tai vähättelyä peitellen, tavallaan kuin puheen yksi tarkoite olisi kuulijan johdattelu tai vaikuttamispyrkimys.

Universaalinen kvanttoripronomini *kaikki* (*Iso suomen kielioppi* VISK § 1721) kuvailee vähättelyä, mutta osallistuu myös muiden diskurssien kielellisiin tehokeinoihin. *Kaikki*-kvanttoripronomini osallistuu ”sallitun liioittelun” esittämiseen. Tässä vähättelyn yhteydessä se kuvaa ehdottomuutta siihen, miten erilaisuuteen pitää suhtautua.

Esimerkissä 1 *jonneki*- proadverbi paikkakunnan Alicante edessä ilmentää pyrkimystä osoittaa epämääräisyyden kokemista mahdollisena matkakohteena olevasta Alicantesta. Samanmielisyyttä ja myönteisyyttä pyritään luomaan *eikö vain*- myönteisesti suuntautuvalla kysymyksellä (*Iso suomen kielioppi* VISK § 1696) viitattaessa esillä olevasta matkakohde-vaihtoehdosta.

(1)mä tykkään maistella uusii ruokii mutta (.) sit on aika kiva palata kotiinki **eikö vain ja tähän jollakin lailla varmaan se matkustaminen tai turismiki perustuu että** (.) tehään viikon tai kahden matka **jonneki Alicanteen** ja sit tullaan takasi maistellaan siellä jotakin.hhh simpukoita ja kotona laitetaan lihamakaronilaatikkoo.hh (4:27)

Seuraavassa esimerkissä 2 on kyse lähes samanlaisesta tilanteesta kuin on esimerkissä 1. Matkustamalla *jonneki* epämääräiseksi viitattuun matkakohteeseen, jotka ovat tässä esimerkissä *Lähi-Itä* ja *Kauko-Itä*, aiheuttaa tekstin mukaan *rajan eli sietokyvyn ylittämistä*. Vähättely voi kohdistua myös kuulijaan. Kuulijaan kohdistuvaksi vähättelyksi voidaan tulkita esimerkissä 2 oleva tilanne, jossa tarjoiltavan ruokalajin saatetaan kuvitella hauskuuttavan tai ällöttävän tai kuulijaa.

(2) **kaiken erilaisuuden suhteen** mä luulen että **meille** tulee raja jossaki kohtaa vastaa (.)ja: ö:jos sä matkustat **jonneki Lähi-Itään tai tai Kauko-Itään** ja.hh ja **siellä laitetaan ne apinan aivot sulle shiihen siihen ruokapöytään** ja lusikka siihen(.)niin jollaki **tulee raja siinä kohtaa vastaan** (4:50)

Esimerkki 2 alkaa valmistamalla kuulijaa kohtaamaan esimerkin siitä, miten kaikkeen erilaisuuteen pitää *meidän* suhtautua. *meille* -ablatiivi-muotoisella pronominilla voidaan pyrkiä kokemukseen yhteisöllisyydestä. Lisäksi esimerkissä 2 esitetyllä lausumalla *ja siellä laitetaan ne apinan aivot sulle shiihen ruokapöytään* (nauraen sanottuna) osoitetaan epäilevää suhtautumista matkakohteiden kohtelaisuuskulttuurisiin tapoihin maan vierailijoita kohtaan. Tämä tulee esille käytettäessä verbiä *laitetaan* eikä sen sijasta *tarjoillaan* tai *asetetaan*, jotka Kielitoimiston sanakirjan (2023) mukaan verbeistä liittyvät Suomessa ruoan tarjoilemiseen.

(3) pesin itteni aika nopeesti että pääsen sinne saunaan rauhottumaan ja ja menin sinne saunaan ja **ärtymys oli suuri** ku huomasin ett **pojat oli viskonu kiulun tyhjäksi eikä ollut täyttänyt sitä.hh** (.)@eikö niinku **kukaan kertonu miten suomessa ollaan**@ (8:07)

Tyhjä kiulu lisäsi saunojan *ärtymistä* esimerkissä 3. Tilannekuvaus tuottaa mielikuvaa, että vierasmaalaiset pojat eivät osaa tai halua täyttää kiulua. Äänenlaadun muutos esimerkin lopussa lisää viimeisen lausuman painokkuutta ja vakavuutta. Myöskin painotus pronominin *kukaan* ensimmäisellä tavulla osoittaa ärsyyntymisestä saunassa olleita poikia kohtaan, ja siitä epäilyksestä, että poikia ei olisi ohjeistettu suomalaisessa saunassa saunomisen tapoihin. *Verbi viskonu* voi tarkoittaa Suomessa joillakin kielialueilla heittämistä, mutta Suomen kielen sanakirjan mukaan sen synonyymi on *viskellä*, joka ei viittaa suoraan *heittää*-verbiin.

Seuraavassa esimerkissä 4 tällä kertaa *pojat melskaa*. Toimintaa korostetaan sisäänhengityksellä *melskas* -verbin päätteeksi. Sisäänhengitys voi osoittaa melskaamisen aiheuttaneen närkästystä.

(4) Vähin äänin otin sen kiulun ja.hh menin sinne sinneh sinne suihkun puolelle täytti sen astian (.) en sanonu **pojille mitään jotka siellä vieläkin melskas.hh** (.) mut yritin vähän eleillä sillai ((elehtii käsillään)) ett näin toimitaan kun tullaan saunasta näin toimitaan ja täytetään seuraaville.hh (8:22)

Esimerkin 4 tekstissä tehdään kielikuvilla selväksi millaiset pojat melskaa saunassa: sellaiset pojat, jotka eivät osaa toimia oikein Suomessa saunassa. Esimerkin pojat ovat tulleet tutuiksi aiemmista esimerkeistä, joten tiedetään myös, että he ovat ulkomaalais-taustaisia henkilöitä. Kielikuvien osoittamiseen liittyvät ohjeistusta antavan aikuisen saunojan elehtiminen liioittelevasti käsillä. Verbi *melskas* viittaa mekastamiseen, mekkaloimiseen ja metelöimiseen, eli verbin sävy kertoo epäröivästä suhtautumistavasta poikia kohtaan saunojina. Sisäänhengitys *melskas*-verbin jälkeen voi kertoa lievästä kiihtyneisyydestä tai pyrkimyksestä rauhoittua tilanteen aiheuttamasta ärsytyksestä.

4.3.2 Vierasmaalaisen ruokakulttuurin vähättelyn diskurssi

Vierasmaalaiseen ruokaan suhtaudutaan katsoen näkökannasta, että se pitää korvata suomalaisella ruoalla, ja vierasmaalainen ruoka aiheuttaa *rajan vastaan tulemisen*. Matkalla, jonne kuitenkin on päätetty lähteä, koetaan tavallaan yllätyksenä se, että tarjottavana onkin *simpukoita* eikä suomalaista *makaronilaatikkoa*, ja sitä pitää kotiin tultaessa heti alkaa valmistamaan. Erilaisuudesta, joka kulkee teemana läpi tekstin, halutaan tehdä ongelma.

Ruokalajit, jotka esimerkeissä tuodaan esille, pyrkivät olemaan esimerkkejä, jossa luodaan mielikuvaa suomalaiselle kelpaamattomasta ruoasta. Esimerkkejä ruokalajeista ei oteta niin sanoituista ”normaaleista” vaihtoehtoista, vaan ääriesimerkeistä, jotta ruokalajeja voisi vähätellä ja arvostella niiden ulkonäön, koostumuksen, iän tai kypsennystavan mukaan. Vähättelyä ja liioittelua ei ole aina helppo erottaa toisistaan, koska vähättely saattaa sisältää elementtejä liioittelusta. Esimerkeissä

(5) tehään viikon tai kahden matka a) jonnekin Alicantteen ja sit tullaan takasi maistellaan siellä **jotakin.hhh** simpukoita ja kotona laitetaan **lihamakaronilaatikoo.hh** (.)ö: tota (.)ka- kaiken erilaisuuden suhteen mä luulen että meille tulee raja jossakin kohtaa vastaa (4:38)

Jotakin.hh simpukoita ilmaisee esimerkissä 5 ajatuksen siitä, että simpukoiden ajatellaan olevan epämääräisiä tai outoja syötäväksi, tai ne halutaan nähdä siinä kontekstissa. Tekstin mukaan *lihamakaronilaatikko* on simpukoihin suoraan verrattavissa oleva ruokalaji sen perusteella, että se on Suomessa aterialla yleisesti syöty ruokalaji, ja vastavuoroisesti ajatellaan simpukoiden olevan vieraassa maassa yleinen ruokalaji.

Näillä ruokalaji-esimerkeillä laitetaan vastakkain maiden ruokalajit. *Jotakin* -sanän jälkeen oleva sisäänhengitys korostaa simpukoiden olevan jotain, mikä tuottaa puhujan usein ilmaiseman rajan vierauden kokemisen näkökulmasta katsottuna rajan tulemisen vastaan.

(6) **kaiken erilaisuuden** suhteen mä luulen että meille tulee raja **jossakin kohtaa vastaa** (.) ja: ö: jos sä matkustat jonnekin Lähi-Itään tai Kauko-Itään ja ja siellä laitetaan ne apinan aivot **sulle shiihen siihen ruokapöytään** ja lusikka siihen (.) niin jollakulla tulee raja siinä kohtaa vastaan (4:50)

Esimerkissä 6 luodaan mielikuvaa mainittujen maa-alueiden ruokakulttuurien olevan lähtökohtaisesti epäsovivaa, joka tulee esille aloittamalla lausuma heti *kaiken erilaisuuden suhteen*-teemalla, ja jatkaen sitä personoinnilla *mä ja meille*. *Laitetaan sulle siihen ruokapöytään* -ilmaisulla voidaan korostaen pyrkiä kohdistamaan kuulijan huomio siihen, kenelle tarjottu ruoka kohdistetaan: *sulle*. Nauraen sanotulla pronomiinilla *shiihen* voidaan pyrkiä luomaan samanhenkisyttä tai lieventämään ristiriitaista esimerkki-tilannetta ruokapöydässä, joka on syntynyt apinan aivojen esille laittamisesta.

(7) jollakulla tulee raja siinä kohtaa vastaan ku laitetaan **kuus vuotta maassa kypsytetty kananmuna**.hh (.)ö siihe lautaselle eteen(5:07)

Kuten oli esimerkissä 4, niin tässäkin neljännessä esimerkissä on kyse siitä, että esillä on ajatus vierassa maassa olevasta oletetusta perusruoasta, joka on *kuus vuotta maassa kypsytetty kananmuna*. Myöskin verbinä, joka kuvailee tapaa, jolla ruoan tarjoilusta puhutaan, on *laitetaan*-verbi (kts. esimerkki 6.) Näin tuodaan esille tapaa suhtautua vieraan ruokakulttuurin tapoihin esittää kohteliaisuutta vierailijoille ruokapöydässä.

4.3.3 Kärjistyneen liioittelun diskurssi

Liioittelu kohdistuu ruokalajiin, jotka ovat ääriesimerkin tapaisia. Oletettavasti niillä juuri pyritäänkin luomaan vahvaa kontrastia, jossa vertailun kohteena on suomalainen tuttu ruoka. Kärjistyneeseen liioitteludiskurssiin sisältyy diskursseja, joissa huumorillakin koitetaan vaikuttaa kuulijaan. Liioittelun kohdistuessa ruoan vaikutuksiin syöjän terveydelle ja hengelle ollaan myös kärjistyneen liioittelun diskursseissa.

Liioittelun kohdistuessa itse matkaajaan luodaan diskurssissa asetelma, jossa turisti, joka on liioittelun kohteena, on helposti närkästyvä matkaja, jos tulee pienikin vastoin käyminen. Suomalaisesta matkajasta luodaan diskurssissa mielikuva, jossa suomalainen matkaja näyttäytyy stereotyyppiseksi ihmiseksi, joka ei pärjää ulkomailla viikkoakaan ilman suomalaisia makuja, kuten kahvia, lihapullia ja perunoita.

(8) ja:ö: jos **sä** matkustat jonnekin Lähi-Itään tai Kauko-Itään ja ja **siellä laitetaan ne apinan aivot sulle shiihen siihen ruokapöytään** ja lusikka siihen(.)niin jollaki tulee raja siinä kohtaa vastaan (4:55)

Liioittelun ilmaisun lisänä esimerkissä 8 pyritään käyttämään myös huumoria esimerkin kertomisessa. Puheen tarkoite voi olla, ruoka olisi tarkoitettu haasteeksi ruokapöydässä istuvalle vierailijalle ajatuksella: ”Pystytkö syömään nämä eri ruokakulttuuriin liittyvät sinun eteesi laitettut apinan aivo, vai luikitko karkuun?” Huumoriin viittaa myös se, että *apinan aivot* esimerkkinä voisivat olla lähtöisin yleisesti tunnetusta seikkailuelokuvasta *Indiana Jones (Tuomion temppeli 1984.)*

(9) öö e)jollakulla tulee raja siinä kohtaa vastaan kun laitetaan **kuus vuotta maassa kypsytetty kananmuna**.hh (.) ö siihe lautaselle eteen ja sä sanot **ei kiitos palaan kotiin** (5:06)

Kuulijaa houkutellaan esimerkissä 9 ajattelemaan tietyllä tavalla: ”tämä tarjottu ruoka voi tappaa tai sairastuttaa mut.” *Kiitos (mutta) palaan kotiin*-ilmaus on vastauksen omainen lausahdus, jolla halutaan ilmaista ajatus ”ei kiitos, haluan mieluummin todellakin päästä vielä kotiin.” Esimerkissä *oleva kuus vuotta maassa kypsytetty kananmuna* voidaan mieltää huumoria sisältäväksi lausahdukseksi, mutta jumalanpalveluksen kontekstissa se voidaan nähdä kärjistettynä liioitteluna.

(10) kolmannen raja tulee vastaan vaaleapahtoisisessa kahvissa ja tota menee päivä pilalle.hh ja että tota **pakko** lähtee kauppaan ostaan tota perunoita ja lihapullia ja tehdä suomalaisia juttuja **vaikka olis minkälaisessa turistikohteessa** (5:18)

Liioittelu kohdistuu matkaajan oletettuun käytökseen, jonka takia matka menee pilalle vaaleapahtoisen kahvin takia. Liioittelua korostaa nessessiivirakenne *on pakko*, joka liittyy myöskin tarpeeseen tai ennemminkin *paktoon* lähteä kauppaan ostamaan suomalaisen ruokakulttuuriin liittyviä ruokaaineita. Liioittelu kohdentuu lausuman lopussa yleistyksen, jossa kaikki turistikohteet nähdään samankaltaisina käyttäen kiteytynyttä *vaikka olis(kin)* ilmaisua lausumassa.

4.3.4 Epäluulon tai pelon tunteen luomisen -diskurssit

Diskurssissa, jossa pelkoa saatetaan kohdistaa *kaikkeen erilaisuuteen*, voidaan olettaa ennakkoluulon olevan se elementti, josta pelko aiheutuu. Pelko on läsnä puhujalla, mutta sitä pyritään luomaan myös

kuulijoihin esimerkiksi johdattelemaan lausumalla *mut sust jotenkin vaan tuntuu*. Johdattelu liittyy myös kuulijan liittämiseen kokemukseen tutun ympäristön muuttumista vieraaksi. Puhejaksossa pyritään tuottamaan yhteenkuuluvuuden tunnetta me-hengen luomisella, ja se onkin toistuva kielenilmiö muissakin analyysin saarna-ainestoissa. Esimerkki 10 lausutaan täysin ilmaan äänenpainotuksia. Ehkä sillä on tarkoite luoda tasaisella äänenlaadulla kuulijalle mielikuva asian tärkeydestä.

(10) **kaiken erilaisuuden** suhteen **mä luulen** että **meille** tulee raja jossakin kohtaa vastaa (4:50)

Esimerkissä voidaan pyrkiä kuomaan mielikuvaa, jonka mukaan *kaikkea erilaisuutta* on syytä varmuuden vuoksi välttää. *Mä luulen*-ilmaisulla voidaan pyrkiä pehmentämään väitteessä esitetyn erilaisuuden välttämisen tarvetta. *Me*-hengen luominen *meille* kuitenkin luo mielikuvaa, että meille kaikille yhteisesti on olemassa *erilaisuuden* uhka, jota kannattaa koittaa välttää. Erilaisuuden uhkaa kuvaillaan *rajan vastaan tulemisella*.

(11) **en tiä ootko sä** koskaan **kokenu** (.) **jossakin** (.) näennäisestiki tutussa ympäristössä on niin kuin **loputtoman** (.) **syvää vierauden kokemusta** (0.5) että se on tutut ihmiset ehkä ympärillä (.) siel on ehkä tuttuja laulujaki (.) **mut jotenkin sust vaan tuntuu niin vieraalta** (.) ja **ulkopuoliselta** (6:15)

Esimerkissä 11 pyritään määrää ilmaisevalla *tOn*-johdoksella kuvailemaan tutussa ympäristössä koetun *syvän vierauden kokemuksen* laajuutta, eli *loputtoman syvää vierauden kokemusta*. Sanoissa esiintyvät painotukset (*loputtoman, vieraalta*) pitävät epäluuloa yllä läpi koko lausuman.

Epäluulon luominen toteutuu ilmaisemalla sitä monin eri tavoin: *en tiä ootko sä* -ilmaisulla luodaan varovaisuutta käyttäen epätietoisuutta osoittavaa itseän kohdistuvaa lausumaa *en tiä*. Lausumaa jatketaan kysymyksellä *ootko sä* kohdistuen kysymyksen lukijaan/kuulijaan. Verbi *kokenut* implikoi negatiivisesti kokemukseen, jossa tutussa ympäristössä on erheellisesti kuviteltu olevan tuttuutta. Epäluuloa kasvatetaan vielä suuremmaksi johdattelevalla lausumalla *mut jotenkin sust vaan tuntuu niin vieraalta ja ulkopuoliselta*. *Jotenkin* -adverbi lisää epämääräisyyden tunnetta ehkä pyrkien ohjailemaan lukijan/kuulijan tunnetilaa näkemään tai tuntemaan itsensä vieraana ja ulkopuolisena.

(12) **en tiä onko sulla koskaan ollu** sellasta kokemusta et **sulle tulee ihan sellanen pelko** siitä et sä et tiedä **mitä** sun ympärillä tapahtuu ja.hh (.) jotenkin **niinku sellane kontrolli** (.) **kaikesta** (.) **on hävinny** (0.5) ihmiset **puhuu** ikään kuin **vieraalla** kielillä (.) ehkä he **puhuukin** vieraalla kielellä (.) **et ymmärrä mitä he sanoo** (6:34)

Kuulijaa johdatellaan tuntemaan pelkoa käyttäen personoivia ilmaisuja *onko sulla koskaan ollu, sulle tulee, et ymmärrä*. Lausuma kuitenkin alkaa varovaisella *en tiä*-sanaparilla. Pelon tunteen intensiteettiä korostetaan käyttäen intensiteettimääritteitä joidenkin substantiivien edellä, kuten *ihan sellane pelko, niinku sellane kontrolli*. Ymmärtämättömyys vieraita kieliä kohtaan aiheuttaa *pelon tunnetta*, ja siihen liittyy osittain tuntemuksen luominen kontrollin häviämisestä. Johdattelu, joka kohdistuu pelon tunteen luomiseen, painottuu myöskin toisella rivillä olevan *pelko*-sanana alkutavun painotuksessa ja lausumassa *sulle tulee ihan sellanen pelko*; lausumassa, jossa esiintyy *kontrolli*-sana *niinku sellane kontrolli* ja *et ymmärrä mitä he sanoo*, jossa siis *sanoo*-sanana alkutavu on painotettu.

(13) en tiedä **onko sulla epätietoisuus** siitä mihin tää maailma on menossa (0.5) @en tiedä **onko sulla semmonen kokemus (.) et sä et tunne tätä maailmaa tai tätä maata (.) tai tätä kaupunkia (.) enää omakses@ (6:53)**

Esimerkissä 13 johdatellaan kuulijaa samanmielisyyteen ja kokemaan tietyn tyyppisiä tuntemuksia, jotka ohjaavat *epätietoisuuden* kokemiseen. Näitä ovat lausumat *onko sulla epätietoisuus*, *onko sulla semmonen kokemus* ja *et sä et tunne*. Edeltävien kahden esimerkin mukaisesti tämäkin esimerkki alkaa varovaisella sanaparilla *en tiä*. Joten voidaan olettaa että se on saarnatekstissä toistuvasti esiintyvä sanapari, jolla lukijaa/kuulijaa johdatellaan. Eri äänen sävyllä ja hitaasti sanoen lausuttu puhejakso *en tiedä onko sulla – – tai tätä kaupunkia enää omakses* painottaa lausuman arvoa ja lisää lukijan/kuulijan havainnointia kohti tekstiä.

(14) ja mietin et kuinkahan pitkä allas siel on ja **pääseeköhän siel vähän treenaamaanki** (.) .hhh (.) mutta.hhh jotenkin sehh into into katos kun siäl oli ko- **kolme tummaihoista kaveria**.hhh siellä öö siellä kylpyhuoneen puolella **niin tota (.) @HIRVEELLÄ@ äänellä huusi ja juoksi siellä** ja @mä en **ymmärtänyt sanaakaan mitä ne puhu(.)** ja tuli heti **sellane niinku vierauden paikka et me(.) ollaan niinku ollaan suomessa@ ja tää on vieras kokemus mulle (7:33)**

(15) ja **tuli heti sellane niinku vierauden paikka et me() ollaan niinku ollaan suomessa@ ja tää on vieras kokemus mulle (.) ja (.) @mun täytyy myöntää täs näin@ että: (.) mul oli@ .ennakkoluuloja@ (.) @ja mua vähän pelotti(.) mitä seuraavaksi tapahtuu@ (17:54)**

4.3.5 Sanomatta jättämisen diskurssit

Seuraavat esimerkit 16 ja 17 jättävät kuulijan tulkittavaksi mitä oli tapahtunut, ja ne pyrkivät luomaan mielikuvaa, että jotain sopimatonta on tapahtunut. Kuulijan arvailun varaan jättäminen on epävarmuuden ja pelon syntymisen luomista kuulijalle. Negatiivista tunnetta tuottava ilmaisu tuodaan esille pelottavana ilmiönä: niin pelottavana, että siitä ei voi julkisesti mainita kirkossa. Epämääräisyyteen viittaava *jotakin*-adverbiaali viittaa diskurssissa sopimattomaan tilanteeseen saunassa, joka ei myöskään sovi kerrottavaksi kirkossa. *Porukan* kerrottiin puheessa olevan *sen kaltaista*, joka aiheuttaa lähes *pakenemisen uima-allasosastolle*.

Sanomatta jättämisellä pyritään suojaamaan kuulijoita. Toisaalta, kesken jätetty sanoman loppuun kertominen voidaan tulkita kuulijoiden vähättelyksi, koska heidät jätetään epätietoisuuteen. Epätietoisuus voi puolestaan tuottaa tai kasvattaa pelkoa. Esimerkissä 17 tilanne on pahempi kuin esimerkissä 16, koska puheessa kerrotaan *olon olleen vaikeempi*. Kerrottaessa *sen kaltaisista puuhista*, josta *ei ruveta puhumaan julkisesti*, eikä edes *haluta*, vie jo lähes äärimmilleen kuulijan pelon ja epävarmuuden luomisen. Konventionalisuuden näkökulmasta ja kirkon kontekstista tarkastellen puheen institutionaalista valtaa on mielenkiintoista pohtia näiden kahden esimerkin pohjalta.

Molemmissa esimerkeissä on *täytesanoja*, joilla saadaan kasvatettua tilanteen intensiivisyyttä. Täytesanoilla *nyتنen sitten, nyt sitten totaa, ja tota* saadaan pitkitettyä tilanteen luomaa negatiivista ja epävarmaa tunnelmaa. Esimerkkien tyyppinen tuttavallinen puhunta, jossa käytetään puhekielisyyttä ja paikallista murretta, voi ohjata kuulijoita samaistumaan puhujan kanssa. Puheessa *käytetään sanavalintoja* ja lausumia, jotka lisäävät puheen vakuuttavuutta: *en rupee nyتنen sitten, totesin et on parempi lähteä, en voi ja en halua*. Ne ilmaisevat tahtotilaa, jossa puhuja käyttää päätäntävaltaansa, eli vapautta valita kertooko kuulijoille vai ei.

(16) sitten menin takasin sinne saunaan. (0.5) **tapahtui jotakin sit siellä saunassa mistä en rupee nyتنen sitten tässä tässähh nyt sitten totaa** (0.5) ä: **ei sovi tähän kontekstiin et (m) minkälaista porukkaa sinne sitten tuli sinne saunaan mutta totesin et on parempi lähteä** sinne uima-allasosastolle (8:35)

(17) ja **tota** (.) ja yritin siellä tehdä siellä ne muutamat vedot mut (.) ärsytti ihan hirveesti (.) ku siellä mis luki et varattu kuntouimareille niin (.) **niin oli tota** (.) joku porukka siellä (.) äö: (.) sen kaltaisessa puuhissa et **en voi** niistä tässä julkisesti ruveta puhumaan (.) **en halua** (8:57)

Diskurssit ovat esimerkeissä vallankäyttöä ja kuulijan jättämättä jo aloitetun sanoman kertomisen lopputuloksen ulkopuolelle. Sanomatta jättäminen voisi olla retoriselta tyyliltään *retorinen huudahdus tai kiteytys*, jossa todetaan asia, mutta sitä ei tarkemmin selitetä, ja siihen ei anneta vastausta (Jolkkonen 2001: 194).

4.3.6 Meidän maa-diskurssi

Meidän maamme-diskurssiin kietoutuu Suomenmaan ja myöskin kristillisyyden menettämisen pelko. Suomen kuvaillaan diskurssissa muuttuneen, koska suomalaisuuden koetaan on kadonneeksi tai katoavaksi. Näitä tuodaan esille sanoen esimerkiksi että *mun maailma on muuttunut, meidän maamme on muuttunut, mut se ei enää tarkoita että kaikki meidän ympärillä olis suomalaista*. Puhejakso alkaa muuttuneella äänenlaadulla lausutulla puhejaksolla, jolla saadaan yleisön huomio, ja myös pyritään lujittamaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Suomen olemusta olla jo muuttunut maa puhelausumassa *se ei enää tarkoita että kaikki meidän ympärillä olis suomalaista* tulee esille adverbeilla *enää* ja lokaatiivisella adverbilla *ympärillä* yhdessä konditionaalisen *olis*-verbin kanssa.

(18) @huomasin@(.) siellä sauna osastolla ja sen jälkeen (.) ettähh (0.5) mun sisällä (.) asuu (.) semmonen ääni (.) joka (.) sanoo (.) et @minun maani (.) minun säännöt (.) minun suomi (.) minun tapani@ (.) minun maani (.) minun kulttuurini (.) ja siellä (0.5) mä huomasin (.) että **mun maailma (.) on muuttunut (.)meidän maamme (.) on muuttunut** (0.5) meillä (0.5) on ehkä (0.5) syvään juurtunut (.) käsitys siitä (.) mitä suomalaisuus tarkoittaa.hh (0.5) **mut se ei enää tarkoita sitä et kaikki meidän ympärillä olis suomalaista** (.) tai että (.) suomi olisi jotenkin **kristillinen** maa (11:13)

Retorisena keinona toimii toisto ja myös tauot, joita on paikka paikoin sanojen välissä, ja paikka paikoin lyhyiden muutaman sanan lausumien väleissä. Tällä pyritään vakuuttamaan yleisö tilanteen vakavuudesta, johon liittyy muuttunut Suomi. Puhejakso sijoittuu ajankohtaan, jolloin on tultu saunasta pois. Voidaan siis olettaa, että saunaosastolla ilmennyt vierasmaalaisuus-kulttuuri aiheutti meidän maa-diskurssin syntymisen.

Diskurssissa huomio voi kohdistua diskurssissa vallitsevaan *omistamisen haluun*. Puhejaksossa tuodaan esille myös maan säännöt, tavat, kulttuuri ja suomalaisuus. Siten puhejaksossa käydään läpi suomalaista instituutiona, johon myös kristillisyyttä liitetään.

4.3.7 Koonti

Analysoinnissa tulee selkeästi se esille, että kielenilmiöiden merkitystä määrittää se, että missä kontekstissa se tekstissä esiintyy. Huomioni kohdistuu myös siihen, että jotkut kielelliset ilmiöt tai sanat esiintyvät lähes kaikissa diskursseissa, kuten esimerkiksi *kaikki*, *me* ja *meidän* sekä *sä*. Diskurssien yleissävy on johdattelleva ja diskursseissa pyritään luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Myös kuulijan tunteisiin pyritään vaikuttamaan monin eri kielellisin keinoin.

Esimerkkien, jotka ovat saarnassa esiintyviä puhejaksoja, mukaan kaikki erilaisuus olisi selaista, mikä pitää torjua tai ainakin välttää. Epävarmuutta koitetaan peittää tai lieventää huumorilla. Epävarmuutta myöskin tuotetaan esimerkeissä esittämällä johdattellevia kysymyksiä, kuten *en tiä ootko sä tai onku sulla koskaan ollu*.

Tauttomalla puhetta tiheästikin saadaan kuulijalle tunne, että nyt kerrotaan jotain oikein tärkeää, ja sen kuulemiselle ja sanoman ”sulattelulle” annetaan aikaa. Kuulijaa tavallaan ”odotutetaan”, jotta hänen mielenkiintonsa sanomaa kohtaan pysyy yllä. Erityisen mielenkiintoista on mielestäni sanomatta jättämisen kulttuuri, jota kuvataan esimerkeissä 16 ja 17, ja jossa kuulija jätetään täydelliseen epävarmuuden tilaan. Sanomatta jättäminen voi tuottaa kuulijalle tunnetta, että häntä vähätellään.

Kaksi viimeistä saarnadiskurssia vaikuttavat liittävä saarnadiskurssit suhtautumisteorian ”ytimseen:” *Miten suhtautua kaikkeen erilaisuuteen, ja kenelle suomalaisuus kuuluu ja kenelle se ei kuulu?*

5 POHDINTA

Tarkastelin kandidaatintutkielmassani Tampereen Vapaakirkon erään jumalanpalvelussaarnan epäkonventionaalisuutta tuottavia kielellisiä valintoja. Epäkonventionaaliset kielenaineokset löytyivät koekuuntelijoiden tekemien huomioiden perusteella. Koekuunteluun osallistui 8 henkilöä. He saivat kuunnella tutkimusaineistona olevan saarnatekstin kotonaan omalla ajallaan. Omat huomioni ovat yhteneviä koekuuntelijoiden kanssa, joten en huomioinut niitä analyysivaiheessa erikseen.

Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Millaisissa Vapaakirkon saarnatekstin todelliseen elämään liittyvissä diskursseissa esiintyy kielellisiä epäkonventionaalisia ilmaisuja? 2) Millaisia epäkonventionaalisiksi kielellisiksi valinnoiksi tulkittavia kielenilmaisuja ja -ilmiöitä saarnatekstin todellisen elämän diskurssit sisältävät?

Tutkielmani teoria pohjautui muun muassa kirjallisuuteen, saarnakontekstiin liittyviin käsitteisiin, kuten saarna tekstilajina, saarna puheaktina, institutionaalisuus ja vallan käyttö. Teoriani pohjana oli myös funktionaalinen kielikäsitelmä ja konstruktionistinen lähestymistapa. Aineistoni tarkastelu ja analysointi liittyi siihen, mitä kielellisiä valintoja saarnaaja on saarnapuheeseensa valinnut osittain ennakkoon. Konteksti on institutionaalinen kirkko, tekstiä määrittää normit ja konventiot, ja kuulijajoukko eli seurakunta on kokoontunut yhteisöllisesti kirkkoon erilaisista taustoista lähtien. Heidän roolinsa on olla kuuntelijana, ja vuorovaikutus saarnatilassa synnyttää vuorovaikutuksen kautta merkityksiä.

Tutkielma oli aineistolähtöinen, ja se oli saatu käsiin jo heti kandidaatintutkielman suunnittelun alkuvaiheessa. Saarnateksti oli saarnaksi pitkä, 37 minuuttia, joten se riitti ensimmäiseksi tutkimusaineistoksi. Myöskin sen sisältö oli sen mukainen, mitä oli pyrittykin löytämään. Aineistosta tarkasteltiin saarnaajan esittämien arkisten ja todelliseen elämään liittyvien esimerkkien epäkonventionaalisia sanoja ja lausumia. Niistä sitten poimittiin kielenilmiöt, jotka koekuuntelijat olivat merkinneet ongelmallisiksi puheessa esitetyiksi jaksoiksi, lausumiksi tai sanoiksi.

Tutkielmassa esiteltiin kielelliset tehokeinot, jotka esiintyvät aineiston saarnassa niissä puhejaksoissa, jotka liittyivät tutkielmaan Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastataan tällä tavoin: lopulliseen analyysiin päätyivät kielellisistä tehokeinoista *vähättely*, *kärjistynyt liioittelu* ja *epäluulon tai pelon* luominen. Ne tulivat pääosaksi saarnadiskurssien teemoja. Vastaavasti toisen tutkimuskysymykseen vastaus on löytynyt seuraavanlaisesti: saarnadiskursseihin johtaneet kielenilmiöt olivat moninaisia. Ne kertoivat muun muassa johdattelusta, samuuden kokemuksen luomisesta, pyrkimyksestä tuottaa epävarmuutta, käyttää puheessa vähättelyä ja liioittelua. Näitä kuvaavien

kielenilmiöiden analysointiin liittyy kuitenkin tulkitseminen, ja se tekee analysoinnista subjektiivista. Tavallaan on kyse siitä, että tutkija tulkitsee koekuuntelijan tulkintaa (Rahtu 2000: 230, 242).

Mielenkiintoinen ja yllättäväkin havainto minulle ole, että pääasiallisesti kielelliset tehokeinot ovat hyväksyttäviä retorisia puheen vaikuttamiskeinoja myös saarnapuheen kontekstissa, ja niiden käyttämistapa liittyy saarnaajan oikeuteen valita itse oma kielellinen esittämistyyliinsä. Kielellisillä tehokeinoilla voi pyrkiä saamaan kuulijoiden huomiota, luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta, ja johdatella kuulijoita ajattelemaan tietyllä tavalla. Mutta kuitenkin, kun koekuuntelijat kokivat negatiivisia tunteita tietyistä kielenilmiöistä ja puheenaiheista, niin herää kysymys tahallisuudesta ja tahattomuudesta kuulijoiden näkökulmasta katsottuna. Joillakin koekuuntelijoilla heräsi epäily saarnatekstin kielellisten valintojen motiiveista.

Kielenkäyttöön liittyviä konventioita voidaan ajatella tarkasteltavan muuttumistarpeen näkökulmasta katsottuna. Aineiston saarnatekstin kielellisiin valintoihin liittyvät epäkonventionaalisuudet saattavat tietoisesti haastaa entisiä hyväksytyjä käytössä olleita konventioita. Toisen näkökannan mukaan äänenpainot ovat koventuneet julkisessa keskustelussa. Saarna-aineistossa esiintyi 36 epäkonventionaaliseksi koettua tekstinkohtaa. Tarkastelussa olivat ei-uskonnolliset puheenjaksot. Tutkielma pyrkii tuomaan esille, että minkälaisia kielenkäyttötapoja voidaan esittää uskonnollisessa julkisesti esitetyssä puheessa, ja miten niitä voidaan tulkita. Kyseessä on konteksti missä puhe tuotetaan, ja voidaan pohtia, millaisia merkityksiä kielellä halutaan yhteisöllisessä vuorovaikutustilanteessa rakentaa.

Jatkokysymyksiä ja pohtimisen aiheita voisivat olla, että kuinka paljon kirkon kontekstissa puhuvat vaikuttajat, kuten juuri saarnaajat, miettivät etukäteen puheensa kielellistä ilmaisutyyliä. Ottavatko he huomioon tutkielmassa tarkastelussani olleet kielelliset valinnat, ja jos ottavat, niin missä määrin?

6 LÄHTEET

6.1 Aineistolähteet

Kuuntelututkimus (2023): Saarnatekstin kuuntelututkimuksen vastausaineisto. Tutkielman tekijän hallussa määräajan. Ei saatavilla.

TAMPEREEN VAPIS=TAMPEREEN VAPAAKIRKKO 2023: Merkityksellistä elämää (1. Pietarin kirje 1:1–2) – Tommi Karjalainen. Alkaen kohdasta 3:45. [\(5\) 20.8.2023 Merkityksellistä elämää \(1. Pietarin kirje 1:1-2\) - Tommi Karjalainen - YouTube](#) (avattu 25.8.2023).

6.2 Kirjallisuuslähteet

EILOLA, LAURA 2023: *Aikuisten luku- ja kirjoitustaitoon tukea tarvitsevien suomen opiskelijoiden vuorovaikutuskompetenssi ja sen kehittyminen luokkahuoneen ja arjen esimerkeissä*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. [978-952-03-2808-5.pdf \(tuni.fi\)](#) (avattu 4.11.2023).

EVL=SUOMEN EVANKELISLUTERILAINEN KIRKKO 2023: Aamenesta öylättiin – kirkon sanasto. [Homi-lettiikka - Evl.fi](#) (avattu 26.10.2023).

FAIRCLOUGH, NORMAN 2010: *Critical discourse analysis. The critical study of language*. The second edition. Malaysia: Pearson Education Limited.

HALLIDAY, M. A. K. 2014: *Halliday's introduction to functional Grammar*. The fourth edition. Christian M.I.M. Matthiessen, TJ International Ltd, Patsdow, Cornwall

JOLKKONEN, JARI, PEURA, SIMO, VATANEN, OSMO (toim.) 2001: Saarnan kielellisiä tehokeinoja. *Saarnan käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja oy.

JOLKKONEN, JARI 2001: Saarnan kielellisiä tehokeinoja. Teoksessa Jolkkonen, Jari; Peura, Simo & Vatanen, Osmo (toim.) 2001: *Saarnan käsikirja*. s. 187–201. Helsinki: Kirjapaja Oy.

JUVONEN, RIITTA 2007: Suhtautumisen systematiikkaa. — *Virittäjä* 111 (3) s. 431–435. [SUHTAUTUMISEN SYSTEMATIikkaA | VIRITTÄJÄ \(JOURNAL.FI\)](#) (avattu 15.10.2023).

KALLINEN, TIMO — KINNUNEN, TAINA. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto]. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> (avattu 25.11.2023).

KOMULAINEN, HANNU 2001: Saarna on seurakunnan yhteinen asia. Teoksessa Jolkkonen, Jari; Peura, Simo & Vatanen, Osmo (toim.) 2001: *Saarnan käsikirja*. 147–165. Helsinki. Kirjapaja Oy.

LEIBER, INKERI 2003: *Ex Cathedra: instituutio puhuu. Saarnan ja opetuspuheen interpersonaalisia piirteitä*. Väitöskirja. Oulun yliopisto. [EX CATHEDRA: instituutio puhuu. Saarnan ja opetuspuheen interpersoonaisia piirteitä \(oulu.fi\)](#) (avattu 30.8.2023) 10.9.2023).

LINELL, PER 2009: *Rethinking language, mind and world dialogically. Interactional and contextual theories of human sense-making.* – Markova, Ivana, Rommetveit, Ragnar. (toim.) Charlotte NC. Information Age publishing. United States of America.

LUHTAKALLIO, EEVA — MUSTRANTA, MARIA 2018: *Demokratia suomalaisessa lähiössä.* Dukatava, Latvia. Into Kustannus Oy.

NISSILÄ, KEIJO 2001: Saarna ja Retoriikka. Teoksessa Jolkkonen, Jari; Peura, Simo & Vatanen, Osmo (toim.): *Saarnan käsikirja.* s. 169–186. Helsinki: Kirjapaja Oy.

PERELMAN, CHAÏM 1996: *Retoriikan valtakunta.* Tampere: Vastapaino.

NISSI RIIKKA—MIELIKÄINEN, AILA (toim.) 2014: *Sanaa tutkimassa. Näkökulmia uskonnolliseen kieleen ja sen käyttöön.* Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

PIETIKÄINEN, SARI—MÄNTYNEN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia.* Tampere: Vastapaino.

RAHTU, TOINI 2000: Ironiaa vai ei? *Virittäjä* 2/2000, s. 222–245. (avattu (9.9.2023) [Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimisesta - pdf \(journal.fi\)](#))

SEN=SUOMEN EKUMEENINEN NEUVOSTO 2023: Mikä kirkko on kristillinen? [Mikä kirkko on kristillinen? \(ekumenia.fi\)](#)

SUOJANEN, PÄIVIKKI 2001: Saarna suostuttelevana viestijänä. Teoksessa Jolkkonen, Jari; Peura, Simo & Vatanen, Osmo (toim.): *Saarnan käsikirja.* s. 217–234. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Suomen teologinen opisto 2023: Tutkinnot. [Tutkinnot – Suomen teologinen opisto](#) (avattu 10.11.2023)

Suomi sanakirja 2023: [konventionaali - Sivistyssanakirja - Suomi Sanakirja](#) (avattu 1.10.2023).

Synonyymisanakirja 2023: [Laittaa synonyymit - Synonyymit.fi](#) (avattu 15.10.2023).

TORKKI, JUHANI 2006: *Puhevalta. Kuinka kuulijat vakuutetaan.* Keuruu: Otava.

VIISK=HAKULINEN, AULI—VILKUNA, MARIA—KORHONEN, RIITTA—KOIVISTO, VESA—HEINONEN, TARJA RIITTA—ALHO, IRJA 2008: *Ison suomen kieliopin verkkoversio.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35- 7.

LIITE 1. LITTEROINTIMERKIT

Painotus

joo (alleviivaus) painotus

Tauot

(.) (.) mikrotauko: 0.2 sekuntia tai enemmän

Äänen voimakkuus

r : : äänteen venytys

JOO (kapiteelit) äänen voimistuminen

Hengitys

.hhh sisäänhengitys; yksi h on 0.1 sekuntia

hhh uloshengitys

j(h)oo nauraen lausuttu sana

jo- kesken jäänyt sana

(joo) epäselvästi kuultu sana tai jakso

((heiluttaa käsiään)) kahdet peräkkäiset sulkumerkit (litteroijan tekemiä omia havaintoja)

@joo@ muuttunut äänensävy

(Laura Eilola 2023)

Oma määrite **tauolle**

(0.5) pituus 2 sisäänhengitystä

LIITE 2: KUUNTELUTUTKIMUKSEN TEHTÄVÄNANTO

(Kuuntelututkimukseen osallistujan nimi ja tervehdys)

Kiitos kun suostuit osallistumaan kandiseminaari-työni lingvistiseen tutkimukseen.

Lähetin sinulle tässä sähköpostiviestissäni tutkimukseni aineiston, joka on YouTube-video, Vapaa-kirkon jumalanpalvelus-saarna 20.8.2023. Saarna alkaa heti videon alussa esitettyjen alkusanojen jälkeen, eli alkusanojen puhujan vaihduttua saarnan esittävän pastorin puheenvuoroksi. Aivan aluksi sinun pitää kelata YouTube-video alkuun kursorilla.

Tarkoituksena on siis kuunnella saarna ja tehdä siitä merkintöjä tehtävänannon mukaisesti. Kannattaa aloittaa kuuntelu jo heti videon alusta, jotta kuulee myös mikä on saarnan aihe. Saarna kestää noin 37 minuuttia. Sinulla kuluu aikaa tähän tehtävän oletettavasti hieman alle yksi tunti.

Pyydän sinua lukemaan tehtävänanto huolellisesti ennen kuin alat kuunnella videon saarnaa. Tehtävänannosta kerron seuraavaksi:

1) Tehtävänäsi on siis kuunnella videon jumalanpalvelus-saarna. Kun kuuntelet saarnaa, niin pyydän sinua kiinnittämään huomiota seuraavaan asiaan: havaitsetko tekstissä saarnaajan käyttämiä kuten sanoja, muutaman saman lausumia tai pidempiä tekstijaksoja (tekstinpätkiä), jotka ovat mielestäsi jumalanpalvelus-kontekstissa

outoja,

hämmentäviä,

vihastuttavia,

sopimattomia,

ärsyttäviä,

kiukku aiheuttavia,

tai muuten vain negatiivisia tai hämmentäviä sinun mielestäsi. Voit myös kokea ne negatiiviksi tai hämmentäviksi ilman, että ne aiheuttavat sinulle erityisiä tunteita.

2) Pyydän sinua merkitsemään edellä mainitun kaltaisten lausumien esiintymis-ajankohdat ylös, esimerkiksi seuraavanlaisesti: 20:10. Eli tässä keskitytään tutkimuksen näkökulmasta vain negatiivisiin tunteisiin, jotka ovat syntyneet videon kielellisistä ilmaisukeinoista tai -tyyleistä ottaen

huomioon, että kyseessä on kirkollinen saarna. Välttämättä kuulijan mielestä edellä mainitun kaltaisia ilmaisuja ei tekstissä esiinny, joten siinä tapauksessa sinun ei tarvitse merkitä mitään ylös. Toivoisin, että siinä tapauksessa ilmoitat minulle kuitenkin vaikka sähköpostitse, että olet osallistunut tutkielmaani kuuntelemalla lähettämäni videon, mutta et ole havainnut saarnassa olevan mitään hämmennystä tai muita edellä kuvatun kaltaisia kielellisiä ilmaisuja sisältäviä kohtia.

3) Vielä pyydän sinua kommentoimaan esim. adjektiivilla/adjektiiveilla tai omin sanoin mitä kohdasta ajattelet, mikä kohdassa on outoa tai hämmentävää ym. Adjektiiveista on esimerkkejä ensimmäisessä tehtävässä, mutta omat vaihtoehdot ovat yhtä hyviä. Kommentointi ei ole kuitenkaan välttämätöntä, vaikka olisikin toivottavaa.

Kun olet saanut kirjauksesi valmiiksi niin pyydän sinua lähettämään vastauksesi minulle. Odotan innolla vastaustasi. Vastaan mielelläni mahdollisiin kysymyksiisi.

Kiitos paljon etukäteen,

T: Minna Salin

puhelinnumeroni: xxxx

[\(418\) 20.8.2023 Merkityksellistä elämää \(1. Pietarin kirje 1:1-2\) - Tommi Karjalainen - YouTube](#)